

Žene vikinškog doba i njihova percepcije u modernom društvu

Ostić, Ana Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:904354>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski Fakultet u Rijeci

ANA MARIA OSTIĆ

**Žene vikinškog doba i njihova percepcija u modernom
društvu**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka
lipanj 2021.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski Fakultet u Rijeci

**Žene vikinškog doba i njihova percepcija u modernom
društvu**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Goran Bilogrivić

Student: Ana Maria Ostić

Studij: Povijest/Hrvatski jezik i književnost

JMBAG: 01150682906

Rijeka

lipanj 2021.

IZJAVA

*Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova **Žene vikinškog doba i njihova percepcija u modernom društvu** izradila samostalno, pod mentorstvom **doc. dr. sc. Gorana Bilogrivića**.*

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Ana Maria Ostić

Potpis _____

SAŽETAK

Ovaj se rad bavi komparacijom informacija o svakodnevnom životu i ulogama vikinškodobnih žena koje nam pružaju izvori i slike koju o njima stvara popularna kultura, prvenstveno kroz književnost i kinematografiju. Najprije se proučavaju tipične uloge koje su se pridavale vikinškodobnim ženama, kao što su uloga supruge, majke i kućanice. Rad zatim dotiče i uloge koje nisu bile svojstvene za svaku ženu vikinškog doba, ali ipak postoje dokazi da su se pojedine žene time bavile, a to su trgovina, kolonizacija i staronordijski religijski rituali. Slijedi proučavanje statusa vikinškodobne žene u društvu te njenih zakonskih prava. Nakon toga, proučava se ratnički aspekt vikinškodobnih žena, odnosno, oslanjajući se primarno na arheološke dokaze nastoji se utvrditi koliko je moguće da su vikinškodobne žene bile ratnice ravnopravne muškarcima. Posljednja velika cjelina rada proučava popularnu književnost i kinematografiju koja se bavi vikinškom tematikom, analizirajući određeno književno djelo te televizijsku seriju *Vikinzi*, a zatim donosi zaključak o tome kakva se percepcija o vikinškodobnim ženama stvara kroz navedene medije, koliko je takva interpretacija života i uloga vikinškodobnih žena točna te koliko se ta percepcija podudara s onom koju nam pružaju povijesni izvori, odnosno koliko je u odnosu na izvore izmijenjena. Na kraju rada donosi se zaključak o tome koliko je vjerodostojna percepcija vikinškodobne žene koju nam pruža popularna kultura.

Ključne riječi: *vikinškodobne žene, društvene uloge, religija, ratnica, književnost, kinematografija*

ABSTRACT

This paper deals with a comparison of information about everyday life and the roles of Viking-Age women provided by the sources and the image created about them by popular culture, primarily through literature and cinematography. The typical roles assigned to Viking-Age women, such as the roles of wife, mother, and housewife, are first studied. The work then touches on roles that were not specific to every woman of the Viking Age, but there is still evidence that individual women have engaged in it, and these are trade, colonization, and Old Norse religious rituals. Then follows a study of the status of Viking-Age women in society and her legal rights. After that, the warrior aspect of Viking women is studied, that is, relying primarily on archaeological evidence, an attempt is made to determine if there is a possibility that Viking-Age women were warriors equal to men. The last large part of the paper studies popular literature and cinema dealing with Viking themes, analyzing certain literary works and the television series *Vikings*, and then concludes on the perception of Viking-Age women through these media, specifically how accurate such an interpretation of the lives and roles of Viking-Age women is and to what extent this perception coincides with that provided to us by historical sources, that is, to what extent has it changed in relation to the sources. At the end of the paper, a conclusion is made about how credible the perception of a Viking-Age woman provided by popular culture is.

Keywords: *Viking-Age women, social roles, religion, warrior, literature, cinematography*

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Sadržaj i struktura rada.....	2
1.3. Izvori podataka i metodologija rada.....	3
2. Uloga žene u vikinškom društvu.....	6
2.1. Supruge, majke, farmerice i voditeljice kućanstva.....	6
2.2. Putnice i kolonizatorice.....	12
2.3. Položaj žene u vikinškom društvu i zakonu.....	17
2.4. Uloga žena u staronordijskim religijskim ritualima.....	22
3. Vikinške žene ratnice.....	32
3.1. Postoje li dokazi o vikinškim ženama-ratnicama?.....	32
3.2. <i>Studija slučaja</i> – „Ratnica iz Birke“.....	36
4. Percepcija žene vikinškog doba u modernoj književnosti i kinematografiji...47	
4.1. Književnost.....	48
4.2. Kinematografija.....	56
4.3. Internet.....	69
5. Zaključak.....	71
6. Literatura.....	73
6.1. Primarni izvori.....	73
6.2. Sekundarni izvori.....	73
6.3. Internetski izvori.....	74
7. Popis slika.....	75

1. Uvod

Vikinzi se u popularnoj kulturi sve više i više obožavaju i iznova fasciniraju javnost. Neprestano niču nova književna i filmska ostvarenja o njihovoj mitologiji, ratnim podvizima, pa čak i o svakodnevnom životu koji su vodili. Nebrojeno je načina na koji se u moderno vrijeme koristi i prikazuje slika Vikinga, koja je nažalost često pretjerano tipizirana, a tome ne pomaže ni činjenica da je sve teže postaviti distinkciju između mita i stvarnih činjenica koje nam pružaju izvori, a još je teže tu distinkciju približiti ljudima koji nisu u krugovima stručnjaka koji izvore proučavaju i interpretiraju. Posljedica toga je činjenica da posljednjih godina u medijima neprestano nailazimo na dezinformacije o vikinškom društvu, kulturi i načinu života, a ovaj je fenomen pogotovo vezan uz vikinškodobne žene, budući da se o njima zna mnogo manje nego o muškarcima i tu se javlja tipičan ljudski nagon da nedostatak znanja o nečemu nadopunjujemo imaginacijom. To je velik problem jer se stvara vrlo upitna percepcija vikinškodobnih žena. Stoga će ovaj rad pokušati prikazati kako je zaista, prema izvorima, izgledao život jedne vikinškodobne žene, kakav je bio njen odnos sa suprugom, roditeljima, djecom i ostalim članovima obitelji s jedne i društvom u cjelini s druge strane, a u konačnici koliko su one zaista bile različite od ostalih srednjovjekovnih žena, nakon čega će dobiveno usporediti s percepcijom svih navedenih aspekata vikinškodobne žene koju nam pružaju popularna kultura i mediji.

1.1. Predmet i cilj rada

U ovom radu analizira se problematika vikinškodobnih žena u kontekstu njihove percepcije u popularnoj kulturi, odnosno uspoređuje se interpretacija koja nam je o njima otprije poznata s percepcijom vikinškodobnih žena kakva se u posljednje vrijeme počinje formirati u javnosti. Neporecivo je da se posljednjih godina status i uloga žene vikinškog doba sve više i više analiziraju, propituju i istražuju. To se događa u znanstvenom svijetu, ali i u javnosti, prvenstveno putem medija. U tom smjeru, ovaj će rad kroz nekoliko glavnih pitanja pokušati pružiti svojevrsnu komparaciju onoga što o vikinškodobnim ženama znamo iz izvora i nove, pomalo revolucionarne vizije koju o njima stvara popularna kultura, a zatim na temelju toga zaključiti koliko je ta moderna percepcija vjerodostojna i s kolikom je oprežnošću trebamo prihvatiti. Prvenstveno, rad propituje jesu li žene vikinškog doba zbilja bile samo supruge, majke i kućanice ili je ipak moguće da su bile gotovo ili u potpunosti ravnopravne muškarcima

u svim aspektima života, uključujući ratnički, kolonizatorski i avanturistički. Zatim, istražuje koliko se utjecaj žena na procese važne za formiranje vikinške kulture kakvu danas poznajemo priznavao nekad, a koliko se priznaje danas i što je utjecalo na tu promjenu. Posljednje, ali ne manje važno pitanje na koje će ovaj rad pokušati dati odgovor jest pitanje prikaza vikinškodobne žene u književnim djelima i kinematografiji, odnosno pokušat će prikazati koliko su moderna književnost i kinematografija izmijenile predodžbu o ulozi, osobinama, sposobnostima i značaju žene vikinškog doba.

Dakle, glavni cilj ovoga rada jest uspostaviti paralelu između interpretacije žene vikinškoga doba koju nam pružaju izvori i žene vikinškoga doba kakva se prikazuje u medijima, prvenstveno književnosti i kinematografiji, kao i njene percepcije u popularnoj kulturi.

1.2. Sadržaj i struktura rada

Rad se sastoji od pet poglavlja u kojima se prethodno navedena problematika razlaže na tri glavna poglavlja, a u tom kontekstu i na tri glavne cjeline promatranja.

Prvo poglavlje, odnosno uvod, donosi podatke o predmetu i cilju rada, izvorima i metodologiji te sadržaju i strukturi rada.

Drugo se poglavlje odnosi na ulogu žene u vikinškom društvu. Konkretno, u ovom se poglavlju govori o ulozi i značaju vikinškodobne žene kao supruge, majke, farmerice, voditeljice kućanstva, ali i kao putnice i kolonizatorice. Poglavlje se također bavi položajem žene u vikinškom društvu i zakonu, odnosno proučava zakonska prava koja su imale vikinškodobne žene i način na koji su se njihova prava razlikovala od zakonskih prava žena izvan vikinške kulture. Zatim se kroz nekoliko primjera prikazuje uloga žena vikinškog doba u staronordijskim religijskim ritualima. Na kraju poglavlja uspoređuje se percepcija navedenih aspekata života vikinškodobne žene kakvu nam pružaju stariji izvori s onom kakva se u posljednje vrijeme stvara oslanjajući se na novija istraživanja i javnu historiju.

Treće poglavlje proučava ratnički aspekt vikinškodobnih žena. Kroz studiju slučaja o „ratnici iz Birke“ i proučavanje određenih primjera arheoloških, ikonografskih i tekstualnih izvora povezanih sa životima vikinškodobnih žena razmatra se mogućnost ratničke pozicije vikinškodobne žene, odnosno uspoređuje se koliko se vjerojatnom ta mogućnost smatrala prije desetak godina, a koliko se vjerojatnom smatra danas i pokušava se utvrditi je li se percepcija promijenila, i ako jest, zbog čega.

Zadnja velika cjelina rada, četvrto poglavlje, bavi se analizom moderne beletrističke književnosti o Vikinzima i staronordijskoj mitologiji te proučavanjem moderne kinematografije vikinške tematike, kako bi se utvrdila razlika između interpretacije vikinškodobne žene kakvu nam pružaju izvori i literatura i interpretacije kakva se počinje formirati u zadnjih desetak godina uz pomoć modernih filmova, serija, stripova i knjiga. Poglavlje proučava koliko se u navedenu promjenu percepcije uključuje imaginacija, a koliko se navedeni mediji zbilja pouzdaju u izvore kada stvaraju nova filmska i književna ostvarenja o Vikinzima, a u tom kontekstu i o vikinškodobnim ženama.

Zaključak rada objedinjuje sve navedene cjeline u cjelovit iskaz o tome kakva je percepcija vikinškodobnih žena danas formirana u popularnoj književnosti i kulturi, koliko se takva percepcija razlikuje od prijašnje, koja nam je poznata isključivo iz rekonstrukcije podataka poznatih iz izvora i starije literature, te koji su faktori i koliko doprinijeli promjeni spomenute percepcije. Također, u zaključku se iznose konstatacije o vjerodostojnosti promjene pogleda na vikinškodobne žene i njihove sposobnosti, značaj i ulogu u društvu. Na samom kraju, iznosi se moje zaključno mišljenje o navedenoj problematici.

1.3. Izvori podataka i metodologija rada

Tema ovoga rada, iako svakim danom postaje sve popularnija i budi sve veće zanimanje stručnjaka u svjetskoj povijesnoj znanosti, nažalost, još uvijek nije dovoljno zastupljena u stručnoj literaturi na hrvatskome jeziku. Stoga je za istraživanje problematike kojom se rad bavi bilo potrebno detaljno i pomno iščitavanje niza knjiga i stručnih članaka na engleskom jeziku, kao i konzultiranje mnoštva internetskih izvora koji su bili prijeko potrebni kako bi upotpunili količinu informacija i saznanja potrebnih za formiranje zaključaka.

Budući da se rad primarno fokusira na ulogu žene u vikinškom društvu i percepciju te uloge u književnosti i kinematografiji, kao i na refleksiju takve percepcije na sliku vikinškodobne žene u popularnoj kulturi, u njemu su konzultirani i primarni i sekundarni izvori, koje ću u nastavku navesti u skladu s poglavljima u čijem su kontekstu korišteni.

Drugo poglavlje rada, nazvano *Uloga žene u vikinškom društvu*, podijeljeno je na četiri dijela. Prvi se dio odnosi na promatranje žena vikinškoga doba kao supruga, majki, farmerica i voditeljica kućanstva, za što je u ovom radu najvažniji izvor knjiga *Women in the Viking age*,¹

¹ Jesch, Judith, *Women in the Viking age*, Woodbridge, Boydell Press, 2001.

autorice Judith Jesch. U svojoj knjizi, ujedno i prvoj opširnijoj studiji o vikinškodobnim ženama i njihovim rodnim, statusnim i društvenim ulogama istraženima kroz arheološke dokaze, runske zapise, umjetnost, književnost i mitologiju, Jesch donosi fantastičan korpus podataka koji mogu poslužiti kao polazište u nečemu što će postati dublje i preciznije istraživanje o ženama vikinškoga doba, ali i kao izvor za već formirana istraživanja o specifičnim temama povezanim s vikinškodobnim ženama. U kontekstu ovoga poglavlja iz spomenute su knjige konzultirani arheološki dokazi i dijelovi runskih zapisa, kroz koje se saznaje mnogo o navedenim ulogama žena u vikinško doba. Uz ovu knjigu, korištena je knjiga *Women in Old Norse Society*² autorice Jenny Jochens, također vrlo detaljna i opširna studija o svakodnevnom životu vikinškodobnih žena te nekoliko internetskih izvora. Za drugi dio drugoga poglavlja također je korištena knjiga *Women in the Viking age*. U ovoj se knjizi mnogo saznaje o tome koliko je vjerojatno da su vikinškodobne žene slijedile muškarce u prekomorskim pohodima, kako je to izgledalo i koji nam to dokazi potvrđuju. Uz nju je korišteno nekoliko internetskih izvora. Treći dio poglavlja oslanja se na već spomenutu knjigu *Women in Old Norse Society*, u kojoj je fokus stavljen na položaj vikinškodobne žene u društvu, zakonska prava koja je imala te njenu ulogu supruge, majke i kućanice. Također se konzultira znanstveni članak *Women and sexual politics*,³ autora Auðura G. Magnúsdóttira, knjiga *Women in the Viking age*⁴ te nekolicina internetskih izvora. Četvrti dio, *Uloga žena u staronordijskim religijskim ritualima*, oslanja se primarno na studiju studija Leszeka Gardeła, *Warrior-women in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study*,⁵ u kojoj autor kroz detaljnu analizu dokaza iz grobova vikinškodobnih žena s područja Danske, Norveške i južne Švedske donosi zanimljive informacije o predmetima koji su uz njih pokopani i o njihovoj funkciji i značenju u vikinškom društvu i kulturi. Uz ovu se studiju koristi i znanstveni članak autora Neila Pricea, *Sorcery and Circumpolar Traditions in Old Norse Belief*,⁶ zatim staronordijska pjesma *Viđenje proročice*, definicija normi iz stručnoga rada Karen Bek-Pedersen *Nornir in Old Norse Mythology*⁷ te nekolicina internetskih izvora.

² Jochens, Jenny, *Women in Old Norse Society*, New York, Cornell University Press, 1995.

³ Magnúsdóttir, Auður G., *Women and sexual politics*, u: Brink, Stefan – Price, Neil (ur.), *The Viking World*, London – New York, Routledge, 2008., str. 40-48.

⁴ Jesch, *Women in the Viking age*.

⁵ Gardeła, Leszek, *Warrior-women in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study*, *Analecta Archaeologica Ressoviensia*, vol. 8, 2013., str. 273-314.

⁶ Price, Neil, *Sorcery and Circumpolar Traditions in Old Norse Belief*, u: Brink, Stefan – Price, Neil (ur.), *The Viking World*, London – New York, Routledge, 2008., str. 244-248.

⁷ Bek-Pedersen, Karen, *Nornir in Old Norse Mythology*, MA Thesis, Edinburgh, The University of Edinburgh, 2007.

Treće poglavlje, *Vikinške žene ratnice*, sastoji se od dva dijela. Prvi je case study o takozvanoj „ratnici iz Birke“, za koji su temeljni stručni članci *A female Viking warrior confirmed by genomics*,⁸ u kojemu se iznose osnovne teze oko kojih se razbuknula rasprava u znanosti i javnoj historiji, i *Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj. 581.*,⁹ koja je objavljena kasnije, potaknuta enormnom količinom povratnih informacija u vidu kritika i zahtjeva za detaljnijom argumentacijom tvrdnji iznesenih u originalnoj studiji, a uz njih se koriste stručni članci *Birka* Björna Ambrosiana te *Archaeogenetics in Popular Media, Contemporary Implications of Ancient DNA* autorice Anne Källén, kao i nekoliko internetskih izvora. Drugi dio poglavlja odnosi se na ostale dokaze o ženama vikinškoga doba koje su za života mogle biti ratnice, za što je primarna literatura ponovno studija *Warrior-women in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study*, a uz nju knjiga *Women in the Viking age* te nekoliko internetskih izvora.

Četvrto poglavlje, *Percepcija žene vikinškog doba u modernoj književnosti i kinematografiji*, podijeljeno je na tri dijela. Prvi dio oslanja se na roman *Bog osvete – saga o Vikinzima*¹⁰ autora Gilesa Kristiana i proučava kako se u beletrističkim romanima prikazuju vikinškodobne žene, drugi dio proučava isto to u kinematografiji pomoću televizijske serije *Vikinzi*, a treći dio se osvrće na internetske izvore.

Što se tiče metodologije izrade ovoga rada, prvi je korak svakako bio odabir područja interesa kojim sam se željela baviti, određivanje konkretne teme, a zatim prikupljanje, selektiranje i organiziranje znanstvenih informacija i činjenica potrebnih za formiranje koncepta rada. Nakon toga je izrađen koncept rada, a uz njega je određen i predmet te primarni cilj rada. Kada je dovršena pripremna faza izrade rada, započeto je proučavanje i iščitavanje izvora i literature, analiza prikupljenih podataka te pisanje samoga sadržaja rada. Tijekom istraživanja i pismenog uobličavanja rada korištene su metode analize, sinteze, indukcije, dedukcije, generalizacije, interpretacije, deskripcije, komparacije i studije slučaja.

⁸ Hedenstierna-Jonson, Charlotte - Price, Neil *et al.*, *A female Viking warrior confirmed by genomics*, *American Journal of Physical Anthropology*, 164/4, 2017., str. 853-860.

⁹ Price, Neil *et al.*, *Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj.581*, *Antiquity*, 93/367, 2019., str. 181-198.

¹⁰ Kristian, G., *Bog osvete, saga o Vikinzima*, Zagreb, Znanje, 2015.

2. Uloga žene u vikinškom društvu

Vikinški je svijet predmet istraživanja u svijetu znanosti već dugi niz godina. Koliko god nam se čini da o njemu znamo, moramo biti svjesni da je to samo djelić slike onoga što je zapravo bio i da znamo samo fragmente načina na koji je funkcioniralo čitavo jedno društvo. Svakim se danom sve više otkriva i spoznaje, no o nekim se aspektima vikinškog svijeta još uvijek zna vrlo malo, a mnogo toga ostaje nedorečeno i jedino što nam preostaje je osjećaj nostalgije za vremenom i mjestom u kojem nismo živjeli. Jedan od tih aspekata vikinškog društva o kojemu se zna vrlo malo jest život vikinškodobnih žena. Vikinzi su u mnogim knjigama, stručnim radovima, člancima i istraživanjima prikazani kao muškarci koji drže sve konce u rukama. Rade na farmama, love, grade, proizvode, putuju, trguju, istražuju, koloniziraju, određuju i provode zakone. Pitanje koje se neizbježno nameće jest gdje su njihove bake, majke, sestre, supruge i kćeri? Gdje su u tim procesima bile vikinške žene i kakva je bila njihova uloga? Ovo poglavlje istražuje tragove koji vode do zaključaka o svakodnevnom životu vikinškodobnih žena, ulogama koje su obnašale u društvu i razini doprinosa koji su pružale tijekom kreiranja danas iznimno slavnog vikinškog svijeta, počevši od odgoja djece i upravljanja kućanstvom pa sve do kolonizacije.

2.1. *Supruge, majke, farmerice i voditeljice kućanstva*

Iako mnogo toga o životu vikinškodobne žene ostaje puko nagađanje, ono u što možemo biti sigurni jest njena uloga kao supruge i majke, koja je bila glavna, najvažnija i koja se u izvorima najviše spominje. Kada dosegne određenu starosnu dob, žena se udaje, najčešće dogovorenim brakom, brine o obiteljskom imanju, kuha, čisti, tka, i naravno, osigurava svome suprugu potomstvo koje većinom sama odgaja, budući da je suprug često na prekomorskim pohodima koji najčešće traju duže vrijeme. Iz navedenoga se može zaključiti kako je vikinškodobna žena prvenstveno bila supruga i majka, a tek onda eventualno nešto drugo, nešto više od toga.

Da su vikinške žene bile dobre supruge i brižne majke vidi se prije svega iz runskih zapisa koji su pronađeni na njihovim grobovima, ali i na grobovima onih koje su pokapale. Judith Jesch donosi nekoliko primjera ovakvih dokaza. Jedan od tih primjera je grob iz Glavendrupa u Danskoj, uz koji je pronađen spomenik s runskim zapisom koji podiže Ragnhild

sa svojim sinovima u sjećanje na pokojnog supruga Alija. Ovaj je zapis najduži danski runski zapis uopće, a dio je impresivnog nadgrobnog spomenika i govori o djelima koje je Ali za života učinio te spominje ljude koji su uz Ragnhild sudjelovali u podizanju spomenika. Ragnhild je bila udana bar dvaput, budući da je u Tryggevældeu pronađen spomenik s runskim zapisom koji kaže da je Ulfova sestra Ragnhild podigla taj spomenik u sjećanje na supruga Gunnulfa, a po stilu kojim je zapis pisan i klesaru koji ga je urezao u kamen vidi se da je to ista Ragnhild koja je podigla spomenik Aliju.¹¹ Drugi je primjer kamen iz Bjerregrava koji podiže Gyda u spomen na supruga Thorbjørna.¹²

Osim što su supruge podizale nadgrobne spomenike svojim muževima, događalo se i obratno. Jedan takav primjer je spomenički kompleks iz Jellinga na poluotoku Jyllandu u Danskoj, koji Jesch naziva najimpresivnijim runskim spomenikom iz vikinškodobne Danske. Dio ovoga spomeničkog kompleksa je kamen s runskim zapisom koji podiže poganski vladar, kralj Gorm, u spomen na svoju suprugu Thorvi.¹³ Na njemu je pisalo:

„Kralj Gorm podiže ovaj spomenik u spomen na Thorvi, svoju suprugu, ukras Danske.“¹⁴

Spomenike nisu podizali samo supružnici, već i djeca u spomen svojim majkama. Primjerice, Gorm i Thorvi imali su sina Haralda, čija supruga podiže spomenik u sjećanje na svoju majku. Taj se zapis nalazi na nadgrobnom kamenu iz Sønder Vissinga, što je ujedno i jedini danski nadgrobni spomenik koji podiže žena ženi (kći majci).¹⁵ Zapis kaže:

„Tofa, kći Mistivoja i žena Haralda Dobrog, Gormova sina, dala je načiniti ovaj spomenik u sjećanje na svoju majku.“¹⁶

¹¹ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 50.

¹² Isto, str. 53.

¹³ Isto, str. 50.

¹⁴ Isto. Radi se o mojem slobodnom prijevodu s engleskoga jezika, a isti je slučaj i s ostalim prijevodima koji slijede u nastavku rada, osim ako nije drugačije navedeno.

¹⁵ Isto, str. 51.

¹⁶ Isto.

Još je nekoliko ovakvih zapisa. Jedan je iz Gunderupa i kaže kako Toki podiže spomenik u sjećanje na Abija, svoga poočima, plemenitog ratnika, i u sjećanje na Tofu, svoju majku. Postoje i određeni zapisi koji uključuju snažnu emotivnu komponentu. Takav je zapis s nadgrobnog spomenika iz Rimsa, koji podiže Thorir u sjećanje na svoju majku, a zapis kaže kako je „*smrt majke najgore što se može dogoditi sinu.*“¹⁷ Ovdje valja spomenuti kako je odnos između majke i sina u vikinško doba bio specifičan, budući da su žene s manjim utjecajem u društvu to nadomještale preko svojih sinova. Zauzimale su se za interese svojih sinova, dok su im oni to uzvraćali kao odrasli štiteći majke fizički i pred zakonom i braneći njihovu čast. Iako sinovi nisu bili dužni slušati savjete svojih majki nakon određene životne dobi, sage pokazuju da su mnogi sinovi cijeli život iznimno poštovali svoje majke i vrlo često tražili od njih mišljenje, odobravanje ili savjete. Koliki su utjecaj vikinškodobne žene imale na svoje sinove pokazuje i činjenica da su bile sposobne nagovoriti sinove da osvećuju pale članove obitelji ili povrate obiteljsku čast.¹⁸

Iako svi navedeni primjeri prikazuju žene očigledno višeg društvenog statusa¹⁹ koje su mogle podizati spomenike, dovoljni su da zaključimo kako je uloga supruge i majke u vikinško doba bila iznimno važna i cijenjena. Bez obzira na to što žene nižeg društvenog statusa ili manjeg bogatstva nisu mogle podizati spomenike svojim supružnicima ili djeci, nije pogrešno zaključiti kako se zasigurno i u njihovim kućanstvima osjetila zahvalnost i poštovanje za sve što su činile za svoje obitelji. To se vidi na primjeru kamena iz Salebyja, koji spominje da je „*Thora bila najbolja među ljudima*“²⁰, kao i na primjeru kamena iz Hassmyre, jedinog primjera nadgrobnog spomenika u stihovima posvećenoga ženi, na kojem piše:

„Dobri farmer Holmgaut podiže ovo u spomen svoje supruge Odindis.

Bolja kućanica

neće više doći

u Hassmyru

¹⁷ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 51.

¹⁸ Holcomb, Kendall M., *Pulling the Strings: The Influential Power of Women in Viking Age Iceland*, MA Thesis, Monmouth, Western Oregon University, Department of History, 2015., str. 16.-17. O ovom odnosu vikinškodobne majke i sina detaljno piše Lillian Céspedes González u znanstvenom eseju *Motherhood in Vikings*, objavljenom u knjizi *Vikings and the Vikings*, koja je izdana 2019. godine.

¹⁹ Ragnhild je bila udana za poganskog svećenika pa je očito da je otud poteklo bogatstvo i status koji su posjedovali, Thorvi i Tofa su bile supruge kraljeva i slično.

²⁰ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 64.

*da vodi farmu.
Crveni Balli ugravirao je
ove rune.
Bila je dobra sestra
Sigmundu.*²¹

Slika 1. Kamen s runskim zapisom iz Hassmyre u Švedskoj.

Uz primarnu ulogu supruge i majke, vikinškodobna je žena neizostavno bila i voditeljica obiteljskog imanja, najčešće farme, i kućanstva općenito, s obzirom na to da je vrlo često na duže periode ostajala sama kod kuće s djecom. Jesch kaže kako je većina Skandinavaca živjela jednostavnim, ruralnim životom i oslanjala se na poljoprivredu i lov kako bi prehranila obitelj. Kulture koje su uzgajali ovisile su o geografskom području na kojem su bili nastanjeni, odnosno o klimi i vrsti tla. Kuće u kojima su živjeli bile su međusobno slične bez obzira na geografski položaj na kojemu su živjeli, iako su varirale veličinom, ovisno o tome koliko je bogata bila obitelj koja je izgradila kuću.²² Upravo je kuća bila „prijestolje“ vikinškodobnih žena, mjesto

²¹ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 65.

²² Isto, str. 40.

gdje su provodile najviše vremena osiguravajući obitelji toplo ognjište, odjeću i topli obrok. Život većine žena bio je omeđen ognjištem i domom, pa onda ni ne čudi velik utjecaj koji su imale u ovoj sferi. Ključevi s kojima su mnoge žene pokopane simboliziraju njihovu odgovornost u upravljanju kućanstvom.²³ Međutim, u vikinško doba kućanica nije bila samo žena koja brine o djeci, starijima ili bolesnima i domu. Ta je uloga imala širok raspon zaduženja i odgovornosti koja su uz nju dolazila. Vikinškodobna je žena bila zadužena za sav posao koji se odvijao unutar kuće, pa i za određene poslove izvan nje.²⁴ Količina i vrste poslova koje je morala obavljati vikinškodobna žena ovisile su, dakako, i o statusu koju je njena obitelj imala u društvu. Što je obitelj bila siromašnija, to je žena više poslova morala obavljati sama, dok su žene višeg statusa obavljanje određenih poslova smatrale poniženjem. Drugim riječima, što je ženin položaj u obitelji i društvu bio niži, to je njen posao bio teži i nerijetko je uključivao muške²⁵ poslove.²⁶ S obzirom na to da su vikinškodobne žene također bile pod utjecajem obiteljskog statusa, odnosno položaja u društvu, logično je da se žene bogatijih muškaraca ili muškaraca koji su u društvu imali visok položaj, svejedno je li on bio vezan uz pravni ili religijski aspekt društva, nisu toliko upuštale u obavljanje svakodnevnih poslova kao žene siromašnijih muškaraca koji nisu imali sluge i koji su samostalno brinuli o obiteljskom imanju, uključujući kuću, farmu, zemlju i stoku.

Slika 2. Vikinške žene kod kuće.

²³BBC History, *Viking Women*, http://www.bbc.co.uk/history/ancient/vikings/women_01.shtml (stranica posjećena 29. 11. 2020.)

²⁴Jesch, *Women in the Viking age*, str. 65.

²⁵Misli se na poslove za koje su Skandinavci smatrali da bi ih trebali obavljati isključivo muškarci.

²⁶Jochens, *Women in Old Norse Society*, str. 134.

Primarna dužnost i obveza vikinškodobne žene kao kućanice bila je prehrana obitelji i ugošćivanje gostiju. U to je vrijeme priprema hrane i pića bila kompleksan posao koji je oduzimao mnogo vremena i zahtijevao mnogo truda. Primjerice, da bi ispekle kruh, žene su prvo morale napraviti brašno mljevenjem kukuruza. Meso i ribu morale su konzervirati kako se ne bi prebrzo kvarili, a proizvodile su i mliječne proizvode poput sira, skyra (sir sličan jogurtu) i maslaca koji su također bili dio njihove prehrane.²⁷ Što se tiče pripreme i prikupljanja hrane, ženina je odgovornost bila i sakupljanje bobica, mahovine, ljekovitih trava, a u nekim predjelima i morskih algi te ptičjih jaja koja su mogle pronaći na livadama ili obalama. Međutim, glavni se dio posla vezan uz pripremanje i skladištenje hrane odvijao u kući.²⁸

Vikinškodobne žene vrlo su aktivne bile i u poslovima izvan kuće, posebice kada bi ostale same sa slabijim članovima obitelji, a farma je morala funkcionirati i dok je muž daleko od kuće. Iako su muškarci uglavnom bili zaduženi za odvođenje stoke na ispašu, povremeno se spominju i pastirice. Žene su također pomagale muškarcima tjerati životinje u torove. U siromašnijim obiteljima žene su tijekom žetve sudjelovale u radu na polju. Muškarci bi sjekli travu, a žene bi ju okretale da se osuši prije no što su ju u obliku sijena muškarci vezivali, slagali i skladištili. U bogatijim obiteljima nije se očekivalo da žena pomaže u žetvi, već su ostajale kod kuće radeći druge, za njih dostojanstvenije poslove.²⁹

Žene su izrađivale i odjeću za domaćinstvo. Nakon striže ovaca, vuna se morala presti ručnim vretenom, a zatim tkati na uspravnom razboju. Posteljina se izrađivala od lana koji se najprije tukao, a zatim također preo u nit za tkanje. Manji tekstilni predmeti, poput čarapa, proizvedeni su *nålbindingom*, vrstom jednoigličnog pletenja. Žene su izrađivale i tapiserije za ukrašavanje domova bogatijih domaćinstava i važnijih zgrada, a one spretnije izrađivale su jedra za vikinške brodove spajajući pletene trake vune.³⁰

Još jedna važna uloga koju su žene imale bilo je predavanje znanja sljedećoj generaciji u kući. To se prvenstveno činilo putem pjevanja pjesama i pripovijedanja priča, uključujući poznate mitove i sage koji su kasnije zapisani na srednjovjekovnom Islandu.³¹

²⁷ Jochens, *Women in Old Norse Society*, str. 122, 123, 142, 144.

²⁸ Isto, str. 122.

²⁹ Isto, str. 118-121.

³⁰ Isto, str. 134-137.

³¹ Isto, str. 121-122.

Sve nam ovo pokazuje koliko su vikinškodobne žene bile zaposlene, vrijedne i sposobne, odnosno koliko su količinu znanja i vještina morale posjedovati kako bi odgajale djecu i brinule se o kućanstvu, pogotovo u razdobljima kada su muškarci odlazili od kuće na duže razdoblje i sva je odgovornost za kuću, okućnicu, stoku i djecu spadala na ženu. Dapače, neoženjeni ili razvedeni muškarci često su zapošljavali domaćice da vode kućanstvo na njihovom imanju. Stoga zapravo ni ne čudi da su im nakon smrti supruzi bili skloni podizati spomenike u kojima naglašavaju koliko su im važan oslonac bile u životu, pa makar i ako su za života bile samo supruge, majke, farmerice i voditeljice kućanstva i ništa više ni drugačije od toga. Vikinškodobne su žene obavljale poslove koji su vrlo često prolazili neprimijećeno, iako su omogućavali da njihovo društvo nesmetano funkcionira, a pored toga su imale još jednu značajnu moć, utjecale su na muškarce koji su društvom dominirali i upravljale međuljudskim odnosima, što zapravo pokazuje da su, iako iz sjene i preko muških pripadnika zajednice, bile jednako važne i utjecajne u vikinškom društvu.

2.2. Putnice i kolonizatorice

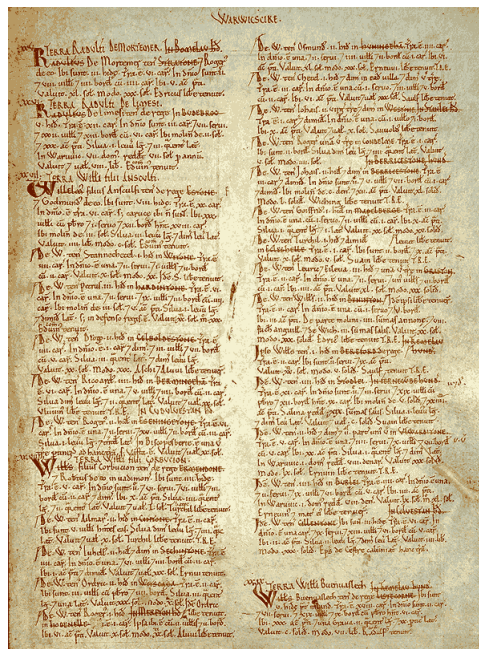
Percepcija koju u današnje vrijeme stvaramo o vikinškodobnim ženama još je uvijek vrlo jednolična. Zamišljamo ih kao kućanice koje su ostavljene kod kuće i zadužene za brigu o farmi i obiteljskom imanju dok im muževi i sinovi odlaze na pljačkaške i istraživačke ekspedicije. Iako je takva interpretacija života vikinških žena velikim dijelom točna, ipak nije sasvim potpuna. Kada govorimo o fenomenu vikinške kolonizacije, otvaraju se mnoga pitanja koja se tiču žena. Primjerice, jesu li vikinški kolonisti bili podjednako muškarci i žene?³²

Pisani nam izvori daju natuknice o vikinškim ženama koje su također odlazile na neke od navedenih ekspedicija, a arheološki nalazi tu teoriju još preciznije i opširnije potkrepljuju dokazima. Štoviše, arheološki nalazi grobova tipičnih za skandinavske žene pokazuju nam da su u određenom periodu došle čak do Grenlanda i Rusije. Dapače, na svim područjima na kojima su Vikinzi aktivno djelovali, bilo da se radilo samo o pljačkaškom pohodu ili naseljavanju određenog teritorija, pronađeni su grobovi tipični za Skandinavke, što jasno pokazuje da su u vikinškoj ekspanziji sudjelovale i vikinškodobne žene.³³ U nastavku teksta fokus će biti stavljen na doseljavanje vikinškodobnih žena u Englesku i na Island.

³² Jesch, *Women in the Viking age*, str. 35.

³³ Isto.

Što se tiče naseljavanja Engleske, ne postoje pisani izvori koji detaljno i pouzdano govore o počecima migracija vikinškodobnih žena. Međutim, postoji djelo iz kasnijeg perioda u kojemu možemo pronaći podatke o naseljavanju. Radi se o *Domesday book*, odnosno *Knjizi sudnjega dana*, koja je u suštini rezultat popisivanja svih zemljoposjeda koje su Vilim I. Osvajač i njegovi vazali imali pod kontrolom diljem Engleske, provedenog na Vilimovu inicijativu. Ova se knjiga smatra jednim od najvećih administrativnih postignuća srednjeg vijeka. Popis za svaku županiju prikazuje posjede svakog vlasnika zemljišta.³⁴ Ovo je djelo najvažniji izvor za proučavanje imena posjeda i zemljoposjednika u Engleskoj jedanaestog stoljeća, u kojem osim zemljoposjednika pronalazimo i zemljoposjednice skandinavskog porijekla, većinom u istočnom dijelu zemlje, posebice u Yorkshireu i Lincolnshireu. Po tome znamo da je ovdje bio koncentriran najveći broj skandinavskih žena, kolonistica i zemljoposjednica. U knjizi je pronađeno četrinsto skandinavskih imena, od kojih je dvadeset i jedno žensko. Ovo je objašnjeno činjenicom da su vikinškodobne žene teže postajale zemljoposjednice nego muškarci.³⁵ Pa ipak, ovaj nam dokument pokazuje da su, bez obzira na to što su bile u manjini, vikinškodobne žene ipak odlazile u Englesku, tamo se naseljavale i u nekim slučajevima čak postajale zemljoposjednice.

Slika 3. Stranica iz *Knjige sudnjega dana* za Warwickshire, uključujući popis za Birmingham.

³⁴ Britannica, *Domesday Book*, <https://www.britannica.com/topic/Domesday-Book> (stranica posjećena 21. 1. 2021.)

³⁵ Jesch, *Women in the Viking age*, str.76.

Mnogo se može iščitati i iz studija o imenima određenih mjesta nazvanih po ženama koje su ih naselile. S obzirom na to da neka mjesta koja su Vikinzi naselili u sebi nose skandinavska ženska imena, možemo zaključiti da vikinškodobne žene zbilja jesu migrirale iz Skandinavije u Englesku. Neke su od njih vrlo vjerojatno došle sa skupinama vikinških ratnika u 9. stoljeću, ali većina ih je ipak bila dio mirne migracije koja je uslijedila nakon toga, u 10. i 11. stoljeću. Skupina ratnika iz Danske koja je pokorila velik dio teritorija u Engleskoj u 860-im i 870-im godinama vjerojatno je sa sobom imala i žensku pratnju u kampovima koje su uspostavljali, no te žene nisu nužno bile Skandinavke. *Anglosaska kronika* donosi podatak da je vikinšku vojsku, koja je nadirala između 892. i 895. godine, pratio velik broj žena i djece koji su bili ostavljani na sigurnim mjestima dok je vojska ratovala i pljačkala.³⁶ Međutim, s obzirom na to da su Vikinzi najprije pljačkali obalne dijelove Engleske, a tek kasnije zaposjedali teritorij koji su željeli naseliti, mora se uzeti u obzir da su žene o kojima govori *Anglosaska kronika* možda bile iz Engleske, a ne iz Skandinavije, budući da je vrlo slaba vjerojatnost slučaja da su Vikinzi u svoje istraživačke i pljačkaške pohode vodili svoje supruge i cijele obitelji jer nisu znali kamo idu ni što ih na odredištu očekuje. Naravno da su, nakon osvajanja teritorija, dovodili sa sobom grupe kolonista koje su se sastojale od muškaraca, žena i djece, ali teško je, odnosno nemoguće, znati jesu li žene koje se u ovdje spominju bile među njima ili su to bile žene koje su upoznali i s kojima su se vjenčali u Engleskoj.

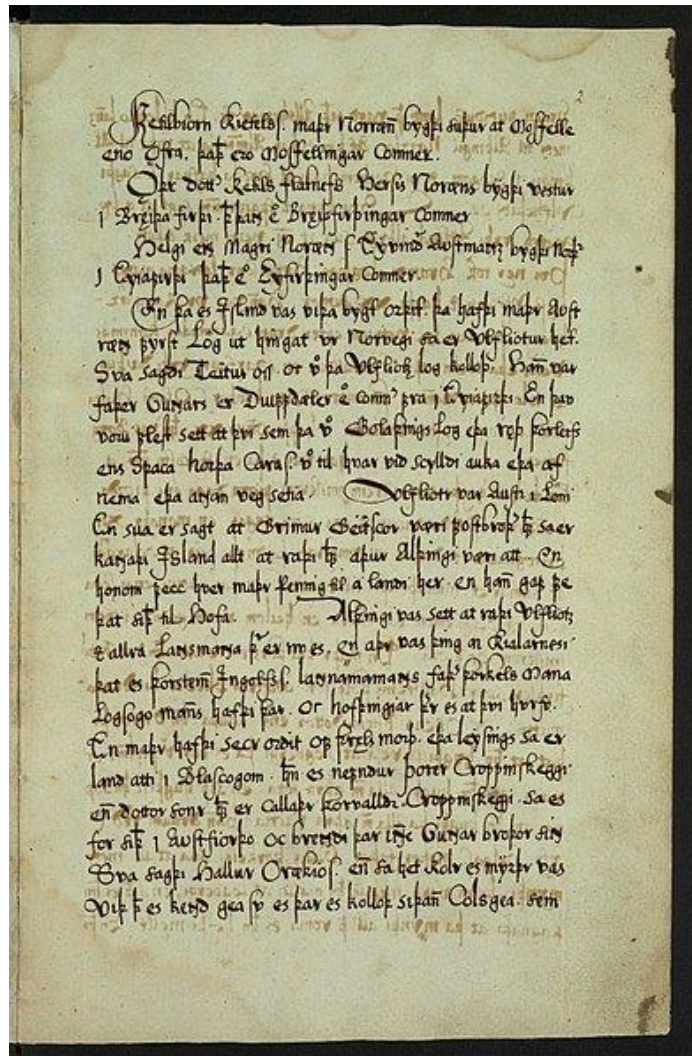
Za razliku od gusto naseljene i razvijene Engleske, Island je u vrijeme vikinške kolonizacije bio potpuno pust i nenaseljen, osim nekolicine irskih pustinjaka koji su pobjegli čim su stigli prvi kolonisti iz Norveške u 9. stoljeću. Budući da je Island uz Farsko otočje bio jedini nenaseljen teritorij koji su Vikinzi naselili, među prvim doseljenicima sasvim su sigurno bile i žene ako je kolonija imala za cilj stvoriti buduće naraštaje. S obzirom na činjenicu da na Islandu nije bilo nikoga tko je promatrao vikinško doseljavanje, nema ni izvora iz tog vremena koji o tome govore i opisuju kako se odvijala kolonizacija. Iako je naseljavanje Islanda bio jedan od najvećih pothvata vikinškog doba, koji su Vikinzi opjevali u svojim romantičnim sagama i prenosili s koljena na koljeno, zapisi bliski povijesnim izvorima koji sadržavaju važne podatke o tim događajima dostupni su nam tek iz kasnijeg vremena.³⁷

Dva najvažnija izvora za povijest vikinških naselja na Islandu su *Knjiga o Islandanima* (*Íslendingabók*) i *Knjiga o naseljavanju* (*Landnámabók*). *Knjiga o Islandanima* je vjerojatno

³⁶ Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, *The Anglo-Saxon Chronicle: Ninth Century*, s. a. 895, <https://avalon.law.yale.edu/medieval/ang09.asp> (stranica posjećena 9. 6. 2021.)

³⁷ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 79.

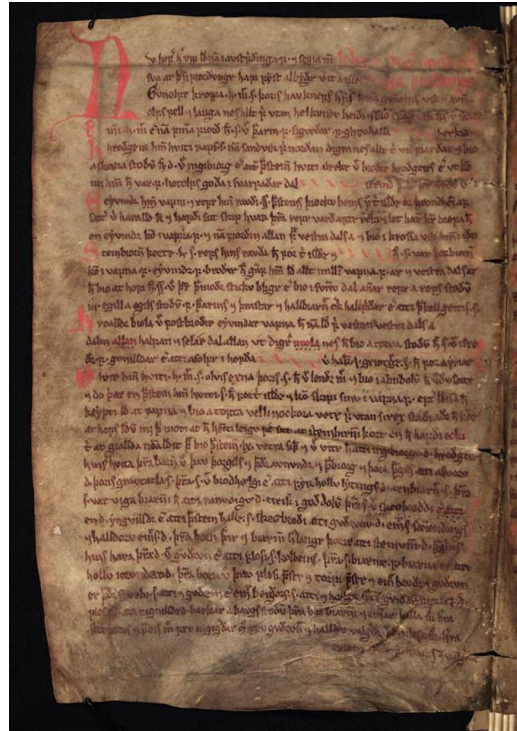
najutjecajniji izvor pisan vernakularom cca. 1120-ih godina, čiji je autor Ari Þorgilson. Autor navodi četiri glavna i najvažnija prva doseljenika, a među njima i jednu ženu, Auðr, kći norveškog vođe Ketilla Björnssona koji se također doselio na zapadni Island. U ovoj se knjizi ne navode detalji o Auðr ni o ostalim doseljenicima.

Slika 4. Stranica iz *Knjige o Islandanima*, kopija iz 1651. godine.

Srećom, u *Knjizi o doseljenicima* ima mnogo više podataka o ženama koje su bile među prvim doseljenicima. To je zapravo katalog prvih doseljenika na Island. Iako je originalna inačica iz 12. stoljeća izgubljena, postoji pet kasnijih inačica koje su proširene i revidirane u odnosu na izvornu. Ovu je knjigu vrlo teško koristiti kao pouzdan povijesni izvor budući da je iznimno sažeta i da je dio podataka izmijenjen u procesu usmene predaje, a dio potpuno

izmišljen. Unatoč tome, opću sliku koju nam ovaj izvor pruža o Islandu i Skandinavcima koji su se tamo doselili možemo smatrati uglavnom točnom.³⁸

Slika 5. Stranica iz *Knjige o doseljenicima*.

Knjiga o doseljenicima kaže da je među doseljenicima bio velik broj žena, ali i da nisu sve došle samo kao pratnja supruzima i kao dio njihove „prtljage“, već da su u određenim okolnostima i same bile prvi doseljenici. Iako se u većini zapisa govori o muškarcima, postoji devedeset primjera u kojima se nalaze i podaci o tome kako se zvala supruga pojedinog doseljenika. Ponekad se čak naglašava je li žena došla kao pratnja suprugu iz bivše domovine ili su se upoznali i vjenčali nakon doseljenja na Island, ali u većini je takvih slučajeva jasno jesu li zajedno emigrirali ili su se upoznali naknadno. Spominju se i mlade, neudane sestre koje su na Island došle s braćom, kao i majke, najčešće udovice u poodmakloj dobi, koje su došle sa sinovima. Zapisane su i prve doseljenice koje su možda i došle kao pratnja muškim rođacima, ali su kasnije same zauzele određeni dio teritorija koji je najčešće po njima i nazvan, budući da su u zapisima navedene zasebno. Navedene su i žene koje su krenule na Island s muževima i djecom, ali su im muževi putem poginuli na moru pa su same zauzele komad zemlje. Bilo je i žena koje su same morale preuzeti inicijativu emigracije na Island, kao što je to učinila Asgerðr

³⁸ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 79.-80.

Asksdóttir nakon što joj je suprug ubijen. Uzela je svoju djecu i polubrata, otišla na Island i tamo se naselila, a kasnije i udala za drugog doseljenika.³⁹

Te su žene u svakom slučaju pokazale iznimnu odvažnost i hrabrost odlazeći u nepoznate, prekomorske krajeve sa svojom djecom i svime što su posjedovale, ostavljajući sve što im je bilo poznato i mjesto koje im je čitav život bio dom. No, da se nisu na to odvažile, nova naselja ne bi mogla opstati više od jedne generacije, budući da su područja na koja su stigli izvorno bila nenaseljena, što znači da reprodukcija, i posljedično, uspostavljanje kontinuiteta naselja, bez njih ne bi bili mogući. Žene svih društvenih slojeva bile su ključne za uspostavljanje novih kućanstava na nepoznatim i nenaseljenim teritorijima.

Vikinško doba, dakle, nije bilo stvoreno i nije napredovalo samo zahvaljujući muškarcima. Žene su igrale značajnu ulogu u putovanjima, trgovanju i naseljavanju, a nova naselja ne bi dugo opstala da nije bilo njihovog doprinosa. Ovo je novo, uzbuđljivo doba pružalo ženama nove mogućnosti, a sage, kamenje s runskim zapisima i arheologija pokazuju da su mnoge od njih bile cijenjene i zapamćene u skladu s doprinosom koji su pružile svojoj obitelji i/ili čitavoj zajednici.⁴⁰

2.3. Položaj žene u vikinškom društvu i zakonu

Jesch u svojoj knjizi iz 1991. godine kaže kako se o pravnom položaju vikinškodobnih žena zna vrlo malo, ako se uopće zna, s obzirom na to da su glavni izvori podataka srednjovjekovni islandski zakoni i islandske sage, a svi su oni proizvodi daleko kasnijeg doba i u njima se već vidi utjecaj kršćanstva.⁴¹ Nedostatak pisanih izvora većinom je posljedica činjenice da su Vikinzi sve što su željeli zapisati urezivali u kamen runskim alfabetom, što je bio naporan i dugotrajan posao pa se zapisivalo rijetko i samo ono što je bilo nužno. Zbog svega navedenog vrlo je šturo naše znanje o zakonskim pravima vikinškodobnih žena, ali određena se slika ipak može rekonstruirati iz izvora koje imamo. U vikinškom društvu i zakonu žene su svakako bile podređene muškarcima. Između ostalog, to je značilo da žene nisu imale pravo sudjelovati ni u kakvim političkim pitanjima, što je značilo da su njihove mogućnosti da samostalno steknu utjecaj, bogatstvo i moć kroz djelovanje u politici i javnom životu zajednice bile minimalne. U vikinškom je svijetu za ženu bilo nemoguće da samostalno stekne posjed i

³⁹ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 80.-82.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 5.

politički utjecaj. Međutim, ipak su postojale žene koje su zaobilaznim putem uspjele steći moć, imanje i bogatstvo, bilo to brakom ili obiteljskim nasljedstvom.⁴²

Jochens navodi kako se u vikinškom društvu smatralo da je žena, koja se tek trebala udati, u potpunosti pod autoritetom svog oca ili sljedeće najviše rangirane muške figure u svojoj obitelji. Gotovo sve brakove dogovarali su ženini muški rođaci i mladoženjina obitelj. Iako su ove žene imale malo ili nimalo prava sudjelovanja u tome koga je njihova obitelj odabrala za prikladnog muža, obično su mogle iskazati svoje mišljenje o tome hoće li prihvatiti prijedlog ili ne. Međutim, u islandskom zakoniku iz 13. stoljeća, poznatom kao Gragas, ne spominje se da je mladenkin pristanak bio potreban da bi se brak legalno sklopio, već samo da su očevi i braća bili odgovorni za bilo kakve bračne dogovore u mladenkino ime. Ipak, moramo biti oprezni s korištenjem Gragasa kao izvora, budući da on nastaje u 13. stoljeću, dakle u vrijeme kada je utjecaj kršćanstva već vrlo velik, a gotovo svi Vikinzi već pokršteni. Stoga ne možemo biti sigurni jesu li svi zakoni koji su u njemu navedeni zbilja bili primjenjivani u 10. ili 11. stoljeću. Budući da su muškarcima bili zakonski odgovorni za sebe, ali i za žene u svojoj obitelji, na muškarcima je bilo da odluče o zarukama. Iz saga je poznato da mladenkin otac nije mogao sam tražiti dostojnog muža za svoju kćer, već je morao čekati da mu se obrati mladić kojeg je smatrao dostojnim. Idealan bi zet imao dovoljno sredstava, kuću sa zemljom, obitelj značajnog statusa, a uz sve bi to i sam bio u dobrom društvenom položaju. Ako im se obratio čovjek koji se smatrao nedostojnim, očevi u sagama mogli su ga odbiti, što su i činili. Ženama je bilo dopušteno sudjelovati u tim pregovorima samo ako su svi muški rođaci bili mrtvi ili nedostupni. Tek bi tada žena mogla pregovarati o braku vlastite kćeri.⁴³

Unatoč tome što mladenke nisu imale mnogo prava glasa u odabiru zaručnika, njihove su obitelji obično brinule da se ispune svi poželjni kriteriji i da časno i dobro udaju svoje kćeri. Iako je mladenkin pristanak olakšao zaruke za sve uključene, to pravno nije bilo obavezno sve do pokrštavanja. Nakon uvođenja kršćanstva na Island, crkva je pristanak žene postavila uvjetom za zakonski brak. Međutim, čak i nakon što je mladenkin pristanak postao zakonska obveza za legalan brak, mnogi muški članovi obitelji i dalje su vršili kontrolu i pritisak nad ženama u obitelji da postupe po njihovoj volji. Kršćanski su svećenici pokušali uvesti obavezu mladenkinog pristanka na brak među Islandanima već 1152. godine zbog činjenice da je Katolička Crkva s velikim neodobravanjem gledala na razvod braka i željela ga je ukinuti. Međutim, to nije išlo glatko pa je pristanak žene na sklapanje braka postao dio islandskih

⁴² Magnúsdóttir, *Women and sexual politics*, str. 41.

⁴³ Jochens, *Women in Old Norse Society*, str. 25-27.

zakona tek 1189. godine, kada je nadbiskup Eiríkr iz Niðarósa poslao pismo dvojici islandskih biskupa u njemu predstavljajući zakonsku odredbu da brak nije potpun ako žena nije dala svoj pristanak pred svjedocima.⁴⁴

Dogovaranje zaruka sastojalo se od nekoliko koraka. Najprije mladoženja posjećuje oca odabrane mladenke, dovodeći sa sobom grupu muškaraca, njih devet do jedanaest, od kojih je jedan određen za mladoženjinog glasnogovornika. Tek nakon nekoliko dana provedenih s mladenkinim ocem, glasnogovornik bi progovorio i započeo temu zaruka. Budući da su se zaruke tretirale kao poslovna transakcija između mladoženje i mladenkinog oca ili skrbnika, uvažavanje mladenkinog mišljenja o braku nije bilo potrebno, niti se često tražilo prilikom sklapanja dogovora o zarukama, bez obzira na to što se taj dogovor izravno nje ticao. Dapače, susret mladenke i mladoženje nije bio potreban, a najčešće se nije ni događao sve do samog obreda vjenčanja. U to su se vrijeme vjenčanja doživljavala kao spajanje obitelji i kao takva smatrala su se muškom domenom. Otac mladenke ili muškarac koji je bio glava obitelji⁴⁵ u trenutku pregovaranja o zarukama imao je pravo odbiti bračnu ponudu ako je budućeg ženika smatrao neprikladnim iz bilo kojeg razloga. S druge strane, žena je mogla pregovarati o braku svoje kćeri ili druge djevojke iz obitelji samo u slučaju da nije bilo živućih muškaraca koji su za to bili sposobni. Ako je dogovor bio postignut, mladoženja i muškarac koji je sklapao dogovor u mladenkino ime ponovili su uvjete zaruka pred svjedocima, a zatim zapečatili zaruke rukovanjem. Zanimljivo je da se razvedena žena mogla bez ičijeg pristanka ponovno udati za bivšeg supruga, naravno, ako se za to odlučila.⁴⁶

Ako bi mlada žena napunila dvadeset godina, a još uvijek je bila neudana, mogla je sama odlučiti gdje želi boraviti, odnosno želi li i dalje ostati živjeti s roditeljima ili se želi osamostaliti, ali još uvijek nije mogla sama odabrati zaručnika. Jedini slučaj u kojemu je djevojka, koja nije bila udavana ranije, mogla sama odabrati zaručnika, bio je taj da su njeni muški rođaci odbili već dva prikladna prosca, a pojavio se i treći oko kojeg se nisu mogli složiti. Tada je djevojka mogla sama pristati na sklapanje zaruka i dogovoriti sve uvjete pod kojima će se zaruke sklopiti.⁴⁷ Iako nisu postojali zakoni koji se odnose na dobne uvjete za brak, postojali su zakoni koji se odnose na druga pitanja koja bi danas mogla biti smatrana tabuom, poput incesta. Parovi se nisu smjeli vjenčavati ako su bili u određenom stupnju krvnog srodstva.⁴⁸

⁴⁴ Jochens, *Women in Old Norse Society*, str. 44.

⁴⁵ To je, osim oca, mogao biti ženin brat, sin stariji od šesnaest godina ili zet.

⁴⁶ Jochens, *Women in Old Norse Society*, str. 25-27.

⁴⁷ Isto, str. 27.

⁴⁸ Jochens, *Women in Old Norse Society*, str. 26., 27.

Prije kršćanstva, brakovi među Vikinzima nisu nužno bili monogamni. Kraljevi i moćnici često su imali više žena i priležnica. Sve dok je dotični muškarac mogao uzdržavati nevjestu, priležnice i svu djecu rođenu iz tih veza, to se smatralo pravno i društveno prihvatljivim. Izvorno, islandska djeca rođena izvanbračno, bilo od roba ili od slobodne osobe izvan braka, nisu imala nasljedna prava, ali to se s vremenom promijenilo. Sa ženama koje su bile priležnice često se postupalo sa sličnim poštovanjem kao sa zakonitom suprugom i dodjeljivane su im odgovornosti unutar ljubavnikovog kućanstva.⁴⁹ Međutim, poligamija je u vikinškom svijetu bila dozvoljena samo muškarcima, dok su žene bile ograničene na jednog supruga.

Za razliku od većine kršćanske Europe u tom razdoblju, Vikinzi su donijeli zakon koji je razvod braka učinio legalnim, a o njemu su mogli odlučiti muškarac, žena ili oboje sporazumno. Žene su se od svoga supruga mogle razvesti iz raznih razloga, neki od njih su bili fizičko nasilje, a pod tim su se podrazumijevale samo ozbiljnije ozljede, nezadovoljstvo seksualnim životom, incest, vjenčanje s krvnim rođakom zabranjenih koljena, pokušaj supruga da ode iz zemlje s ženinim imutkom ili nedostatak financija, odnosno siromaštvo.⁵⁰ Nakon razvoda, par je podijelio dohodak i imovinu, a supruga je povratila svoj miraz, kao i svu imovinu ili bogatstvo koje je postalo njezino pri dijeljenju imanja. Što su veći status i bogatstvo žene ili para, to je vjerojatnije da će dobiti više kad se imovina podijeli između njih. Što se tiče imovine, sve što je supruga unijela u brak ostalo je njezino i nije pripalo suprugu nakon razvoda. Što se tiče skrbnništva nad djecom, bebe i mališani u slučaju razvoda braka automatski su ostajali s majkom, a starija su djeca bila podijeljena između roditelja prema tome koji roditelj ima više bogatstva i viši društveni status, a vodilo se računa i o tome kako će djeca utjecati na njihov socijalni status i društveni položaj. Stoga starija djeca postaju dio pregovora o razvodu, a žene imaju jednaka prava na djecu kao i muškarci.⁵¹

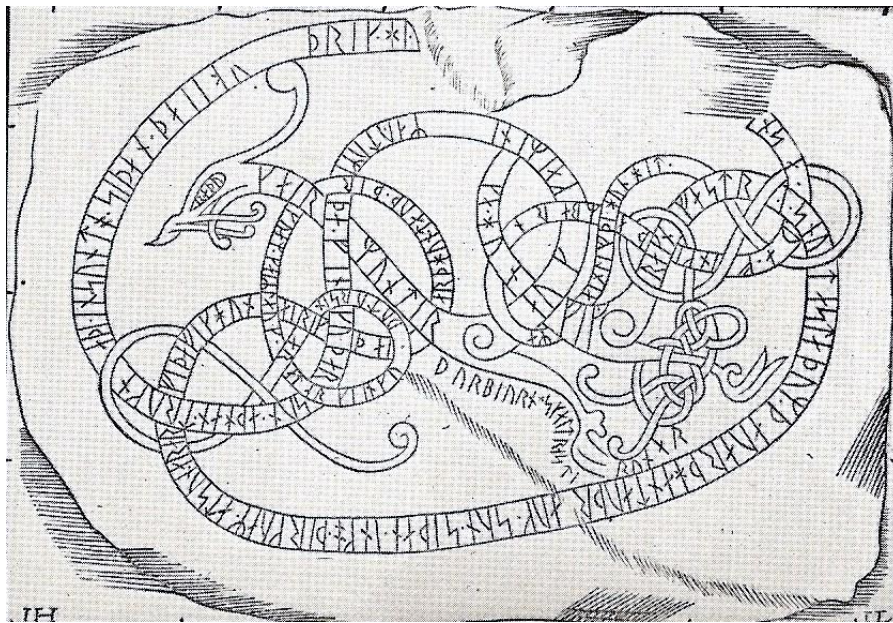
Kada govorimo o pravima vikinškodobnih žena u pogledu nasljeđivanja, izvrstan je primjer koji donosi Judith Jesch u svojoj knjizi *Women in the Viking Age*. Naime, u Upplandu u Švedskoj pronađena je skupina od šest runskih zapisa na kamenim spomenicima, a sve ih povezuje izvjesna žena Inga. Ovi nam zapisi govore mnogo o načinu na koji su vikinškodobne žene nasljeđivale imovinu. Naime, ovi zapisi pričaju priču o dvjema ženama koje su brakovima i nasljedstvom stekle golemo bogatstvo i moć. Priča počinje s prvim brakom Inge, koja je bila

⁴⁹ Isto, str. 31-33.

⁵⁰ Isto, str. 56.

⁵¹ Isto, str. 55-61.

jedino preživjelo dijete iz oba braka svoje majke Geirlaug i po svemu sudeći jedino preživjelo dijete svoga oca. Nakon što se udala za prvog muža i rodila sina, muž joj umire i njezin sin nasljeđuje obiteljsko imanje. Međutim, nedugo zatim Ingi umire i sin i tada obiteljsko, odnosno suprugovo, imanje nasljeđuje ona. Nakon toga udaje se za drugog supruga Eirika, s kojim nije imala djece. Iako supružnici nisu mogli izravno nasljeđivati imovinu jedan od drugoga, imali su pravo na udio u imovini u slučaju smrti supružnika, što se i dogodilo. Eirik ubrzo umire i Inga nasljeđuje čitavu njegovu imovinu budući da nisu imali djece, a nakon očeve smrti, kao jedino živo dijete, nasljeđuje i očevo obiteljsko imanje i imovinu. Međutim, na kraju priče Inga, sad već vrlo bogata i utjecajna žena, i sama umire i svu imovinu koju je stekla, što brakovima, što nasljedstvom, nasljeđuje njena majka Geirlaug kao jedini živi rod. Žena nije mogla naslijediti obiteljsko imanje ni imovinu ako je imala živu djecu, ali kao što je Inga naslijedila obiteljsku imovinu nakon smrti sina jedinca, tako je svu imovinu koju je za života stekla nakon njene smrti naslijedila njena majka. Inga je svoju životnu priču i put do stjecanja svog bogatstva dala zapisati na kamen koji je pronađen u švedskom mjestu Hillersjö u Upplandu.⁵²

Slika 6. Crtež runskog zapisa na kamenu pronađenog u mjestu Hillersjö, Uppland.

⁵² Jesch, *Women in the Viking age*, str. 53.-56.

2.4. *Uloga žena u staronordijskim religijskim ritualima*

Ritualnu su magiju u vikinško doba prakticirali i muškarci i žene, no iz izvora nam je poznato četrdeset i sedam imena vikinških čarobnjaka i čarobnica, a s obzirom na to da su ženska imena u uvjerljivom vodstvu, jasno je da je ritualna magija u vikinško doba uglavnom bila ženska domena. Postojala je čitava hijerarhija ritualnih specijalista koji su pružali različite vrste usluga, ovisno o vrsti magije koju su prakticirali. Među njima najzastupljenije su bile takozvane volve, najmoćnije čarobnice i proročice vikinškog svijeta koje su mogle vidjeti budućnost i od kojih je savjete tražio i prihvaćao sam Odin.⁵³

Ako pogledamo tekstualne izvore, mitologiju i arheološke nalaze, odnosno grobne priloge iz grobova vikinškodobnih žena pokopanih uz neobične pogrebne postupke i s vrlo netipičnim predmetima, mogu se formirati vrlo zanimljive pretpostavke o tome tko su bile vikinške „čarobnice“ i kako se prema njima odnosilo za života i posthumno. Najčešće su bile odjevene u raskošnu odjeću prošivenu zlatnim ili srebrnim tkanjem, a neke od njih nosile su egzotičan nakit poput nožnog prstena ili piercinga na licu. Glavni znak prepoznatljivosti bio je štap za koji se vjerovalo da posjeduje magične moći, primjerice pogled u dušu onoga nad kim se izvodio ritual, iako je simbolika vezana uz ovaj predmet mnogo šira. Uz štap, nosili su sa sobom amulete raznih vrsta, poput prepariranih dijelova tijela i kostiju manjih životinja ili čak opojnih droga i trava poput kanabisa.⁵⁴

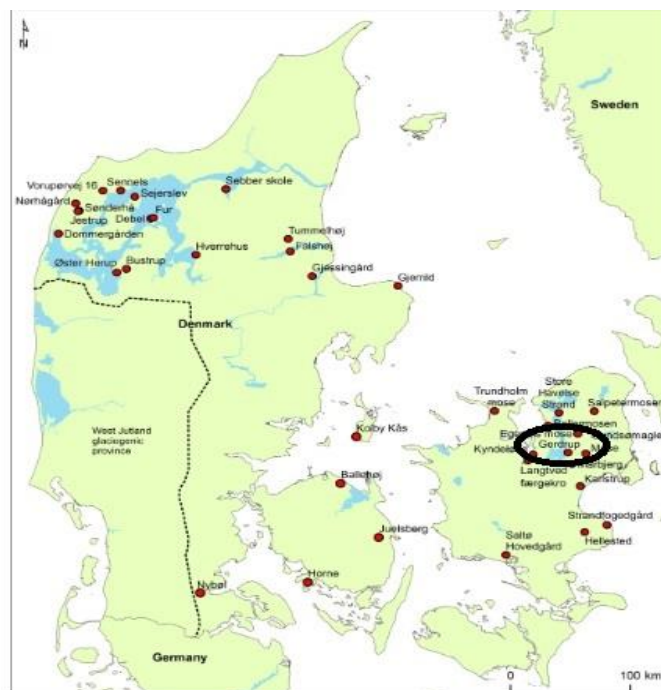
Leszek Gardela u svojoj studiji *Warrior-women in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study* donosi nekoliko vrlo zanimljivih primjera inhumacije vikinškodobnih žena za koje se pretpostavlja da su imale izuzetno važnu, možda čak i ključnu, ulogu u staronordijskim religijskim ritualima.⁵⁵ Analizirajući položaj tijela pokojnica, način ukopa i predmete pokopane uz nju, pruža nam vrlo intrigantne mogućnosti vrijedne pažnje, kao i daljnjeg razmišljanja i istraživanja.

Prvi je primjer grob vikinškodobne žene pokopane s oružjem pronađen u Danskoj, u mjestu Gerdrup, po čemu je i nazvan „grob iz Gerdrupa“.

⁵³ Price, *Sorcery and Circumpolar Traditions*, str. 245.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Gardela, *Warrior-women*, str. 273-314.

Slika 7. Lokacija mjesta Gerdrup u Danskoj.

Gardeła za njega tvrdi kako je vjerojatno najslavniji od svih grobova vikinških žena u kojima je pronađeno oružje, a u nastavku teksta vidjet ćemo da to svakako nije bez razloga. Naime, radi se o dvostrukom ukopu, odnosno velikoj i dubokoj jami u kojoj su pronađeni ostaci kostura dviju odraslih individua, muškarca i žene, oboje pokopanih u ležećem položaju s glavama orijentiranim prema sjeveru, a nogama prema jugu. Antropološkom je analizom utvrđeno da je muškarac preminuo od posljedica vješanja te da su mu vrlo vjerojatno noge bile svezane užetom. Uz njega je pronađen samo jedan predmet, željezni nož, koji mu je ležao na prsima. S desne strane muškarčeva tijela pokopana je žena čije je tijelo bilo pritisnuto dvjema velikim kamenim gromadama. Jedna joj je ležala na prsima, a druga na desnoj nozi. Položena na struk žene pronađena je kutijica s iglama od kostiju i nož. Gardeła smatra da je ova žena za života zasigurno obnašala neobičnu ulogu zbog koje je posmrtno tretirana na ovakav način. Pretpostavlja da je imala ključnu ulogu u religijskim ritualima, budući da je praksa stavljanja kamenja na pokojnika u grobu mogla, u ovom slučaju, insinuirati da su ljudi koji su obavili pokop željeli tijelo ove žene zadržati u grobu, ili pak, odbiti zle sile i lošu sreću. Međutim, ono što rasplamsava sumnju o tome da je pokojnica prakticirala rituale i čak u njima bila virtuoz, jest dugo željezno koplje koje je također pronađeno u grobu, postavljeno kraj desne noge pokojnice, i to tako da vrh koplja pokazuje prema jugu. Gardeła identificira koplje kao Petersenov tip E iz otprilike devetog stoljeća, za koje kaže kako je općenito vrlo neuobičajen

predmet u grobovima iz vikinškog doba u Danskoj, pogotovo u grobovima vikinških žena. Njegova je teorija da je koplje funkcioniralo kao neka vrsta štapa koji je simbolizirao ženin poseban status u društvu i/ili njenu ulogu u ritualnoj praksi. U nastavku teksta vidjet će se zbog čega je pronalazak ovog predmeta ključan u formiranju interpretacije o religijskoj preokupaciji pokojnice. Ovaj je zaključak temeljen na činjenici da je pogrebna praksa stavljanja kamenja na pokojnika u staronordijskim tekstualnim izvorima gotovo uvijek povezivana s ljudima koji su za života prakticirali zlonamjernu magiju, a kada to spojimo s kopljem pronađenim u grobu, svakako dobivamo fascinantan primjer ženskog groba.⁵⁶ Na trenutak se valja zadržati na činjenici da je muškarac očito preminuo nasilnom smrću, a sve ukazuje na to da je žrtvovan nakon smrti pokojnice, kako bi s njom bio pokopan. Ako je to točno, a postoji velika mogućnost da jest budući da u vikinškoj kulturi ljudske žrtve nisu bile neuobičajene, otvara se pitanje zbog čega se to dogodilo. Jedno od mogućih objašnjenja jest da je pokojnica zbilja bila proročica, a ako je pokojnik bio njen sluga ili ljubavnik, vrlo vjerojatno ga je željela kraj sebe i na drugom svijetu i ta joj je želja ispunjena. Budući da su se vikinškodobne žene ponekad dobrovoljno, ali i nasilno žrtvovala kako bi bile sahranjene sa svojim supruzima ili ljubavnicima i kako bi njihove duše bile ponovno spojene na drugom svijetu, ne bi bilo neobično da se to dogodilo i ovdje, bez obzira na to što je žrtva u ovom slučaju muškarac.

Slika 8. Fotografije groba iz gerdrupa.

⁵⁶ Gardela, *Warrior-women*, str. 280-282.

Na temelju svega navedenog sigurno se može zaključiti kako ova pokojnica svakako nije bila obična žena, majka i kućanica. To nam prvenstveno govori činjenica da se ovu ženu posthumno pod svaku cijenu željelo zadržati unutar groba, dakle ljudi koji su živjeli s njom u zajednici smatrali su ju posebnom u nekom pogledu, vjerojatno čak i opasnom. Kada tome dodamo kostur muškarca, po svemu sudeći žrtvovanog u nekom obliku rituala kako bi ga se pokopalo s njom, štap koji ima sve indikacije statusnog simbola i/ili alata za prakticiranje nekog oblika ritualnih obreda i sam način na koji je pokopana, izgledno je da je ova pokojnica dokaz da su vikinškodobne žene imale važnu ulogu u religijskim ritualima, toliko važnu da su ih pripadnici zajednice u kojima su živjeli tretirali sa strahopoštovanjem, i vrlo im vjerojatno pridruživali magijske sposobnosti.

Sljedeći primjer takvoga ukopa jest grob A505 iz Trekrøner–Grydehøja.

Slika 9. Lokacija mjesta Trekrøner u Danskoj.

Na dnu velike grobne jame pokopana je žena koja je umrla u dobi od 25 – 30 godina, u ležećem položaju s glavom okrenutom prema sjeveru, a nogama prema jugu. Zapadno od njenog tijela nalazila se drvena škrinja i dva noža. Sjeveroistočno od škrinje nalazilo se drveno vjedro. Tijekom pogreba u podnožje groba položeni su rasječen pas i dijelovi tijela ovce, a na stražnji dio tijela psa stavljen je kamen u uspravnom položaju. Naknadno je usmrćen i konj i položen je točno preko lijeve strane tijela pokojnice i stražnjeg dijela tijela psa. Tijekom pokopa, tijela žene i konja bila su prekrivena velikim kamenjem, a zatim je čitava grobna jama ispunjena slojem zemlje izmiješane s manjim kamenjem. U ovom grobu nije pronađen nikakav nakit, tkanine niti bilo kakvi drugi posebni predmeti, s iznimkom vrlo neobičnog brončanog predmeta čiji oblik jako podsjeća na vrh koplja ili iznimno velike strijele. Predmet je na sebi imao ostatak

drvene drške, privezane za metalni dio brončanom žicom. Gardeła kaže kako to sugerira da je ovaj predmet služio kao neka vrsta magičnog štapa, a ako je to točno, vjerojatno je pokojnica za života izvodila religijske rituale ili vikinšku magiju.⁵⁷

Slika 10. Umjetnička rekonstrukcija groba A505 iz Trekroner-Grydehøja, Danska.

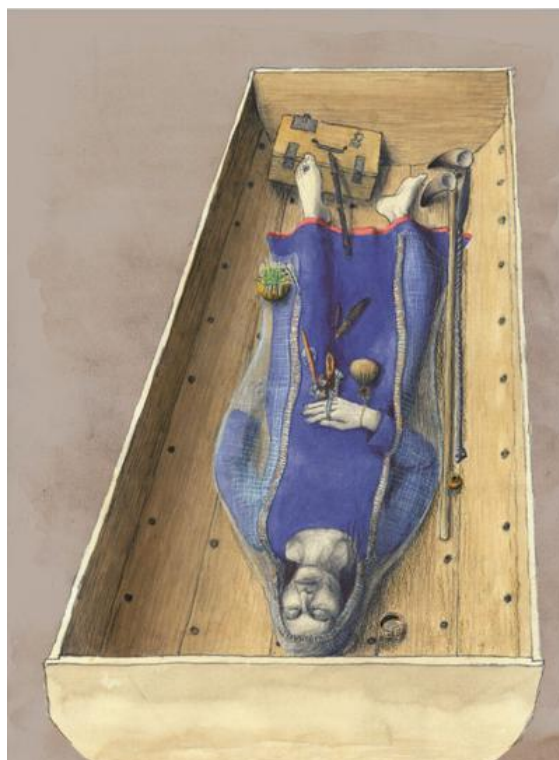
Slika 11. Brončano koplje/štap iz groba A505 iz Trekroner-Grydehøja, Danska.

⁵⁷ Gardeła, *Warrior-women*, str. 282-284.

Ovaj je grob, zajedno s onim što je u njemu pronađeno, daleko najneobičniji primjer ukopa vikinške žene koji otvara mnogo više pitanja no što imamo odgovora. Međutim, kao i u prethodnom primjeru, mnogo je elemenata koji ukazuju na to da se pokojnica tijekom života zasigurno istaknula u nečemu, zbog čega je pokopana na takav način. Je li to bilo nešto poželjno ili nepoželjno u vikinškom društvu toga vremena, teško je reći. Međutim, sudeći po svim dijelovima slagalice koji su nam pruženi, mogućnost da je to bila upravo praksa bavljenja ritualnim obredima i običajima vrlo je velika. Dapače, ovaj primjer ukopa pokazuje veliku sličnost s prethodnim primjerom. Obje su žene one koji su ih pokapali željeli zadržati u grobu u koji su nakon smrti položene, kao što su obje posjedovale neku vrstu štapa, nesumnjivo statusni simbol neke vrste, pa kada se sve to poveže gotovo da nam se nameće interpretacija tih žena kao osoba koje su prakticirale određene religijske rituale.

Postoji još jedan zanimljiv primjer groba vikinške žene za koju se pretpostavlja da je bila proročica, pronađen u prstenastoj tvrđavi Fyrkat, blizu mjesta Hobro u Danskoj. Žena je pokopana u raskošnoj crvenoj i plavoj odjeći ukrašenoj zlatnim koncem, što sugerira na elitni status pokojnice. U grobu su se nalazili predmeti uobičajeni za vikinškodobnu ženu, ali i egzotični predmeti koji daju naslutiti kako je pokojnica bila iznimno bogata žena i kako je za života uživala visok društveni status. Primjerice, nosila je srebrni prsten na nožnom prstu, a takav prsten nije pronađen nigdje drugdje u Skandinaviji. Međutim, ono što implicira proročki status pokojnice jesu neobičan metalni štap i sjemenke otrovne biljke, koje kada se zapale u pravim količinama ispuštaju dim koji izaziva blage halucinacije i euforično stanje. No, ipak je štap najmisteriozniji predmet iz groba, iako je od dugog stajanja u zemlji bio već prilično raspadnut kada je pronađen. Sastoji se od željeznog štapa s brončanim okovima, a pretpostavlja se da je bio korišten kao rekvizit u proročkim ritualima koje je pokojnica prakticirala. U prilog mogućnosti da je pokojnica bila proročica idu i ostali predmeti pronađeni u grobu, primjerice kosti malih ptica i sisavaca, bijelo olovo korišteno za njegu kože ili maleni amulet u obliku stolice.⁵⁸

⁵⁸ National Museum of Denmark, *A seeres from Fyrkat?*, <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/religion-magic-death-and-rituals/a-seeress-from-fyrkat/> (stranica posjećena 19. 11. 2020.)

Slika 12. Rekonstrukcija groba proročice iz Fyrkata.

Ako povučemo paralelu između tri navedena primjera, iako su to samo tri od mnogih sličnih do sada otkrivenih, prepoznaju se određene zajedničke značajke, a jedna posebno upada u fokus – sve tri pokopane vikinške žene za koje se pretpostavlja da su se za života bavile određenim oblikom ritualne ili „magijske“ prakse, koristile su neki oblik štapa. Postavlja se pitanje je li moguće da su to bili samo sinonimi prepoznatljivosti njihove uloge u društvu, ili su zbilja vjerovala u njihove magične sposobnosti? Iako je na to pitanje vrlo teško pružiti konačan odgovor, jedno je jasno. Vikinškodobne žene zasigurno su bile važan dio religijskih rituala, a ta im je uloga osiguravala visok društveni status, strahopoštovanje suvremenika i pripadnika zajednice u kojoj su živjele, pa i bogatstvo. Na pitanje kakvi su to točno rituali bili, ponovno je teško precizno odgovoriti. Međutim, kombinacijom arheoloških ostataka i dokaza koje imamo s tekstualnim izvorima koji o tome govore, možemo rekonstruirati barem okvirnu sliku o tome kako je izgledao ritual jedne vikinške proročice.

Iz islandskih saga poznato je da su proročice ili volve izvodile seiðr⁵⁹, ritual ili vrstu magijske prakse koji im je omogućavao putovanje duše između svjetova. Naime, ovaj ritual

⁵⁹ Od proto-germanskog *saidaz*, što znači „magija, šarm“. <https://en.wiktionary.org/wiki/sei%C3%B0r> (stranica posjećena 20. 11. 2020.)

proročica izvodi sjedeći na posebnom prijestolju, u ruci držeći štap ili palicu, okružena mladim djevojkama koje pjevanjem posebnih pjesama mijenjaju stanje uma proročice i ona pada u trans, a u takvom stanju može stupiti u kontakt s bogovima i duhovima te od njih zatražiti pomoć, savjet ili odgovore na pitanja. Također, volva može predvidjeti budućnost, odgovoriti na pitanja vezana uz budućnost ili sudbine onih koji ih postavljaju, oružje učiniti nepobjedivim, a neprijatelja nemirnim. Volva je seiðr mogla koristiti za sebe samu ili za druge, a isto tako je sam ritual mogla izvoditi sama ili uz pomoć već spomenutih mladih djevojaka.⁶⁰ Seiðr i druge vrste magije bile su korištene u razne svrhe, od gotovo bezazlenih do vrlo agresivnih, primjerice za prizivanje dobre ili loše sreće pojedincima, utjecanja na ishode lova, ribolova, rađanje usjeva pa čak i za iscjeljivanje bolesnika. Najproširenija primjena magije seiðr odnosila se na proricanje budućnosti, prvenstveno kada bi volve bile pozvane u neko selo ili okrug da stanovnicima pogledaju u budućnost i kažu im kakve su godine pred njima, a nerijetko se tražilo od njih da tu budućnost izmijene. Postojao je oblik magije seiðr koji se koristio za upravljanje ishodima bitaka, ozljeđivanje protivnika ili njihovih životinja i uzrokovanje štete na posjedima, kao i za utjecanje na napad i obranu u bitkama i sabotazu neprijateljskih ratnika. Ova se vrsta magije u izvorima opisuje kao ona koja je utjecala na stanje uma protivnika, čineći ga nespretnim, uplašenim, zbunjenim i slabim ili potpuno suprotno od toga, što je ovisilo o interesu onoga tko je ritual izvodio. Ovom se ritualnom praksom oružje moglo učiniti nesalomljivim, a čak se koristila i za ubojstvo pojedinaca ili čitavih skupina neprijatelja.⁶¹ Naravno, ovdje se govori o onome što su Vikinzi vjerovali da ova magija može postići, a ne čudi da su se ponekad poklopile situacije u kojima se dogodilo ono što se pokušalo prizvati ritualnom magijom, zbog čega su Vikinzi bili apsolutno uvjereni u njenu djelotvornost. Primjerice, ako se magijom pokušala prizvati loša žetva i ona se dogodila, jasno je da se to odmah pripisalo magiji i da se nije logički razmišljalo da je žetva loša zbog lošeg vremena, suše ili najezde kukaca. Isto tako, s obzirom na to da su u ritualima korištene opojne biljke, jasno je da su nakon takvih rituala svi sudionici bili promijenjenog stanja uma, što su očito pripisivali magijskim moćima volve ili drugog ritualnog vođe. Stoga su dijelom zahvaljujući specifičnom izgledu, dijelom opojnim drogama, dijelom religiji i dijelom slučajnostima koje su se poklapale s ritualnom praksom u vikinško doba, volve i drugi izvođači ritualne prakse u vikinško doba stekli ogromno strahopoštovanje, bogatstvo, povjerenje i divljenje svojih suvremenika.

⁶⁰ National Museum of Denmark, *The seeresses of the Viking period*, <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/religion-magic-death-and-rituals/viking-seeresses/> (stranica posjećena 19. 11. 2020.)

⁶¹ Price, *Sorcery and Circumpolar Traditions*, str. 244-248.

Ovakvo poštovanje i povjerenje koje su Vikinzi polagali u volve ne čudi, s obzirom na to da su Vikinzi o proročicama znali još iz mitologije. Naime, iz staronordijske su mitologije poznata bića zvana norne, koje su imale ulogu vrlo sličnu volvama u stvarnom životu. O ovoj je tematici pisala Karen Bek-Pedersen, koja je 2007. godine napisala izvrsnu doktorsku disertaciju u kojoj detaljno prikazuje poznate činjenice o nornama i dalje ih problematizira. Bek-Pedersen donosi definiciju norni kao skupine ženskih mitoloških bića koja na neki način predstavljaju pojam sudbine, u vikinškoj religiji najjače sile u svemiru, jače čak i od bogova.⁶² U nekim tekstualnim izvorima, primjerice u pjesmi *Víðenje proročice*⁶³, norne imaju moć da odluče o sudbini pojedinaca:

*„Poznajem jasen što stoji
Yggdrasil zvan,
drvo uzvišeno, obavijeno
po mjeri skrojenim plaštem ilovače.
Odatle dolazi rosa,
što odlazi u daljinu,
a on zimzelen stoji
iznad vrela Urdinoga.*

*Odatle dolaze tri djeve
znanja pune;
dolaze iz voda
podno drveta.
Urd zovu jednu,
drugu Verdandi,
koje načiniše oznake i napisaše rune,
a treću Skuld.
Uspostavile su zakone,
dodijelile životni vijek sinovima čovjekovim
i odredile im sudbine.“⁶⁴*

⁶² Bek-Pedersen, *Nornir*, str. 22.

⁶³ Izvorni naziv pjesme je *Voluspa*. To je prva i ujedno najpoznatija pjesma poetske Edde.

⁶⁴ *Voluspa*, 19-20.

Iz *Viđenja proročice* također saznajemo da su postojale tri glavne norne, koje su određivale sudbinu ljudi, a isto se tako može zaključiti da su njihov ritual proricanja budućnosti Vikinzi, odnosno vikinške žene proročice, iskoristile kao inspiraciju za izvođenje rituala i seiðra:

*„Heiðr se zvaše,
u dom kad uđe,
viđaše vizije ozdravljenja.
Mudra bješe u vraćanju,
Vješta u čaranju.
Prisiljena da čara,
uvijek bješe miljenica
opakih.“⁶⁵*

Dakle, mnogo se zasluga za formiranje proročkog kulta među Vikinzima može pripisati mitološkim nornama, a sigurno je to i jedan od razloga zbog kojega su volve bile žene, kao i to da su im djevojke pomagale u izvođenju rituala. Sve su norne bile žene, pa su tu tradiciju očito preuzeli i stvarni ljudi u vikinško doba. Osim toga, kao što su i norne u mitologiji posjedovale magične moći i sposobnost pogleda u budućnost, kao i njenog kreiranja i mijenjanja sudbine, takve su sposobnosti posljedično pripisivane i volvama, iako je jasno da nijedna smrtna žena takve sposobnosti nije mogla posjedovati. Međutim, vjerovanje u to, koje se opravdavalo uz pomoć opojnih sredstava, posebnih ritualnih praksi i atmosfere u kojoj su se oni izvodili, bilo je dovoljno da u vikinškoj kulturi volve zasluže golemo poštovanje i visok status u društvenoj hijerarhiji. Stoga se sasvim sigurno može zaključiti kako su žene u vikinškoj kulturi i religiji imale iznimno važnu ulogu i visoku poziciju, koja im je donosila poštovanja i divljenje za života, a istovremeno strah od njih nakon smrti, što se vidi i u pogrebnoj praksi koja se posmrtno primjenjivala.

⁶⁵ *Voluspa*, 22.

3. Vikinške žene ratnice

Jedna od uvriježenih predrasuda koju noviji mediji i popularna kultura bez iznimke nameću Vikinzima, jest uvjerenje da su samo vikinški muškarci kolonizirali, odlazili na putovanja i ratovali, pljačkali, ubijali i kući se vraćali s plijenom, robovima i slavom, dok su ih žene čekale čuvajući obiteljske farme i odgajajući djecu. Iako se, doduše, u najnovijim ekranizacijama ova slika počinje mijenjati u korist vikinških žena kojima se počinju priznavati zasluge u navedenim procesima, još uvijek je samo status Vikinga kao muškarca-ratnika neupitan u javnoj historiji i u historiografiji. Suprotno tome, još je i danas gotovo kontroverzno insinuirati da su i žene koje su živjele u vikinško doba bile ratnice, ne samo u javnoj historiji, već i u svijetu znanosti. To se događa bez obzira na to što se vjerovalo kako su vikinške žene rado pratile svoje muškarce u bitke, pa i na samo bojno polje, a u slučaju njihove pogibije i same se bacale pred neprijateljevo oružje i nerijetko pogibale u nadi da će biti s njima ponovno združene u zagrobnom životu. Spolna podređenost još uvijek postoji, bez obzira na to što moderna popularna kultura ne prikazuje rodne razlike kada stvara knjige, filmove i televizijske serije o Vikinzima. Stoga se otvaraju mnoga pitanja, među prvima, zbog čega je tako? Zašto je uglavnom standardizirana i bez pogovora prihvaćena činjenica da je Viking ratnik, ali ako je u pitanju vikinška žena-ratnica dokazi se preispituju i analiziraju do najsitnijih detalja, uključujući genetski kod takve individue? Zašto je moguće i uvjerljivo, dapače općeprihvaćeno, da su vikinške žene u sagama, runama, poeziji, umjetnosti i mitologiji prikazivane kao ratnice, ali njihov ratnički status u stvarnom životu ne samo da nije vjerojatan, već je i šokantan? Je li opravdano uvjerenje da su vikinške žene bile samo supruge, majke i kućanice? Odgovore na ta pitanja pokušat ću iznijeti u ovom poglavlju, analizirajući primjer takozvane „*Ratnice iz Birke*“, prvog znanstvenog dokaza da je žena vikinškog doba pokopana s punom, elitnom ratnom opremom, iz čega proizlazi veliko pitanje. Naime, svijet znanosti i javna historija već nekoliko godina propituju mogućnost da je ta žena zbilja imala status ratnice u vikinškom društvu. No, je li doista moguće da je bila ratnica, a ako jest, je li bila iznimka i žena ispred svog vremena, ili je samo prva otkrivena od mnogih koje će to tek biti, samo će vrijeme otkriti.

3.1. Postoje li dokazi o vikinškim ženama ratnicama?

Kada pomislimo na Vikinge i njihov način života, jedna od prvih asocijacija koja nam se pojavljuje pred očima svakako jest njihov kolonizatorski, pljačkaški i ratnički stil života.

Iako su oni bili mnogo više od barbarskih ratnika koji su odlazili u prekomorske pljačkaške pohode, još uvijek ih se s tim najviše i najčvršće povezuje. Bilo da pogledamo arheološke nalaze koji nam o njima govore, runske zapise koji nam uvelike pomažu da stvorimo potpuniju sliku o njihovoj kulturi, književnost, mitologiju, umjetnost u kojoj se pojavljuju, njihova vjerovanja i običaje ili čak svjedočanstva stranaca koji su spletom okolnosti imali priliku stupiti s njima u kontakt, jedna se stvar uvijek izrazito ističe i izdiže iznad svega ostalog što o njima znamo i saznajemo. Viking je bio ratnik. Bez obzira na to što su kod kuće bili farmeri, kovači, ribari, supruzi, očevi, djedovi, braća, ujaci, prijatelji i još mnogo toga, u svojim su pohodima oni prvenstveno bili ratnici, neustrašivi borci kojima je ultimativni cilj bio časna smrt i zasluga svojeg mjesta za stolom u Valhalli.⁶⁶ Neustrašivost i ratnička uloga vikinškog muškarca opisana je u izvorima, dakle nepobitno je dokazana i u nju se ne sumnja. Međutim, postavlja se pitanje je li ratnička uloga u vikinškoj kulturi zaista bila rezervirana isključivo za muškarce ili su i žene mogle postati ratnice, a ako jesu, je li to bilo iznimno rijetko ili jednostavno o tome nemamo dovoljno dokaza da bismo formirali ikakve sigurne zaključke?

Iako se u relativno malo povijesnih zapisa spominje sudjelovanje vikinških žena u ratovanju, bizantski kroničar Ivan Skilica zabilježio je podatak o ženama koje su se borile s varjaškim Vikinzima u bitci protiv Bugara 971. godine. Osim njega, danski povjesničar iz 12. stoljeća, Saxo Grammaticus, napisao je da su se „djeve štitonoše“ odijevale poput muškaraca i posvetile učenju mačevanja i drugih ratnih vještina⁶⁷. U svom poznatom djelu *Gesta Danorum*, Saxo je pisao o jednoj takvoj ženi zvanoj Lagertha, koja se borila uz slavnog Vikinga Ragnara Lothbroka u bitci protiv Šveđana i toliko impresionirala Ragnara svojom hrabrošću da je osvojio njenu naklonost i oženio ju.⁶⁸

Problematika vikinških žena ratnica mnogo je puta dotaknuta u historiografiji, pa se ovo poglavlje većinom poziva na prethodno provedena istraživanja i studije, donoseći nekoliko primjera i nastojeći kroz najvažnije dokaze istražiti zbog čega je ratnička uloga vikinških žena toliko zanemarena u izvorima, ako je zaista postojala. S druge strane, najprije se treba ograditi od donošenja bilo kakvih konkretnih zaključaka o ovoj problematici, jer su, kao što će se pokazati u nastavku teksta, dokazi koje imamo vrlo šturi i podložni mnogim načinima interpretacija, kao i određenoj dozi subjektivnosti interpretatora, budući da iste izvore može interpretirati arheolog, povjesničar, književni teoretičar ili pak kakav drugi stručnjak i svatko

⁶⁶ Naravno, ovdje se misli na vrijeme prije početka pokrštavanja Vikinga.

⁶⁷ Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum* IX. 4.1

⁶⁸ Isto, 4. 2-3

će od njih u interpretaciju unijeti dozu subjektivnog mišljenja, zbog čega je nužno biti vrlo oprezan i s određenom zadržkom razmatrati mogućnosti koje se spominju u raznim studijama, iako su temeljene na istim dokazima koje nam pružaju izvori.

Leszek Gardela, na čiju se studiju ponovno vraćam u prikazu primjera vikinških žena koje su možda za života i imale veze s ratničkom ulogom, a možda su čak i bile ratnice, ističe kako se već od 1980-ih godina u znanosti počinje povećavati interes za istraživanjem uloge vikinških žena u formiranju danas poznate vikinške kulture, kao i da se od tada vikinške žene više ne smatraju samo pasivnim promatračima u izgradnji vikinškog svijeta.⁶⁹ Gardela u svojoj studiji analizira arheološke dokaze iz grobova vikinških žena koje su pokopane s bilo kakvim grobnim priložima, prvenstveno oružjem, zbog kojih bi se moglo posumnjati na ratničku ulogu pokojnice, nakon čega detaljno interpretira nekoliko vrsta oružja pronađenog u spomenutim grobovima. Uz to, osvrće se i na ikonografiju za koju se smatra da prikazuje vikinšku ženu ratnicu, kao i na tekstualne izvore u kojima postoje implikacije o vikinškim ženama ratnicama. U nastavku teksta slijedi analiza jednoga od primjera iz navedene studije, kako bi se na kraju mogao izvesti zaključak o tome koliko ozbiljno možemo razmišljati o vikinškim ženama ratnicama koje su na bojnopolju bile ravnopravne muškarcima.

U mjestu Løve, blizu Larvika u Norveškoj, pronađen je grob pokopane žene, smješten unutar otprije postojećeg kamenog kruga koji datira iz brončanog doba.

Slika 13. Lokacija mjesta Larvik u Norveškoj.

⁶⁹ Misli se na teritorije koje su Vikinzi zaposjeli tijekom svojih kolonizatorskih pohoda. Gardela, *Warrior-women*, str. 274.

Antropološka je analiza otkrila da je pokojnica umrla u tinejdžerskoj dobi, u desetom stoljeću. Pokopana je u raskošnoj odjeći, a kraj glave joj je položena sjekira, što je vrlo neobična pozicija za oružje unutar groba. Kraj stopala joj se nalazio obezglavljeni konj, a njegova se glava nije nalazila niti u grobu niti u njegovoj neposrednoj blizini. Na mjestu gdje se glava konja trebala nalaziti pronađena je fino ukrašena uzda s brončanim nosačima, na kojoj su se nalazila četiri zvonca i zvečka za koju se pretpostavlja da je bila zavezana oko vrata konja.⁷⁰ Nije poznato gdje je glava konja i zbog čega nije pronađena. Gardela navodi mogućnost da je bila postavljena na stup u blizini groba kako bi služila kao neka vrsta oznake gdje se grob nalazi ili svojevrsno sredstvo za prizivanje ili odbijanje zlih sila i moći, iako za to nema arheoloških ni ikakvih drugih dokaza.⁷¹ Prva je mogućnost vjerojatna, ali nije se moguće ne zapitati kako to da su u grobu metalni dijelovi koji su očigledno bili na glavi konja prije njena odrublivanja. Malo je vjerojatno da su ljudi koji su obavljali pogreb ove pokojnice odrubili konju glavu, s nje skinuli uzdu i zvonca i položili ih u grob s tijelom konja, a glavu postavili na stup ispred groba, osim, naravno, ako se radilo o nekom specifičnom pogrebnom ritualu. Drugi problem s ovom teorijom jest činjenica da bi tako izloženu konjsku glavu vrlo vjerojatno rastrgale divlje životinje, pa se ponovno postavlja pitanje kako je moguće da su uzde završile u grobu. Vjerojatnija je mogućnost da je konjska glava nakon odrublivanja spaljena kao dio određenoga pogrebnog rituala, a metalni ostaci koji nisu mogli izgorjeti, dakle uzda, zvečka i zvonca, ostali su netaknuti. Međutim, ovo je također samo nagađanje, jer kao što to obično biva s arheološkim ostacima koji su iz bilo kojeg razloga nepotpuni, vrlo je teško u potpunosti rekonstruirati što se točno skriva iza pronađenih kostiju i predmeta, a još je teže sa sigurnošću tvrditi da je ono što je pretpostavljeno točno.

Ono što je ovdje svakako najvažniji detalj, koji nam otvara mogućnost ratničke uloge pokojnice, svakako je sjekira koje je pronađena s njom u grobu. Međutim, iako je ovaj primjer ukopa vikinške žene svakako vrlo neobičan i privlači pozornost, teško je procijeniti je li moguće da je ova žena za života imala bilo kakvih ratničkih tendencija, budući da pronalazak jednog jedinog komada oružja u grobu, za koji znamo da se mogao koristiti za kuhanje, rezanje i slično, dakle nije nužno bio ratničko oružje, jednostavno nije dovoljan da bi se ovu ženu proglasilo ratnicom, bez obzira na to što joj je sjekira pronađena kraj glave, što je vrlo neobičan položaj. No, ako pogledamo cijelu sliku ovoga primjera ukopa vikinškodobne žene, mjesto gdje je pokopana, dakle unutar brončanodobnog kamenog kruga, i raskošnu odjeću u kakvu je bila

⁷⁰ Gardela, *Warrior-women*, str. 287.

⁷¹ Isto.

odjevena⁷², očigledno je da nije bila obična pripadnica vikinške zajednice u kojoj je živjela i umrla. U ovom se slučaju postavljaju mnoga pitanja, između ostalog otkud jednoj izuzetno mladoj djevojci toliko egzotičnih raskošnih predmeta, od čega, ili zbog čega, je umrla tako mlada, zašto je pokopana baš na tom mjestu i koja je simbolika pokopa bezglavog konja u grobnici s njom? Nije moguće dati konačan i siguran odgovor na pitanje radi li se ovdje o vikinškoj ženi ratnici, ali je s druge strane teško povjerovati da je bila samo supruga i majka kojoj je glavni cilj bio rađanje i odgoj djece te održavanje obiteljskog imanja, jer da je to bio slučaj, sigurno ne bi bila pokopana na ovaj način. S druge strane, s obzirom na to da je umrla jako mlada, vjerojatno je bila svježe udana ili nije ni bila udana, tako da se priča o supruzi, majci i kućanici ovdje zasigurno teško uklapa, iako je vjerojatna kao i svaka prethodno navedena mogućnost interpretacije.

Jesch smatra kako treba dobro razmisliti o tome predstavljaju li grobni prilozi zbilja način života koji su vodili pokojnici ili su neki grobni prilozi ipak samo simboličke naravi. Konkretno, za oružje u ženskim grobovima i grobnicama smatra da je vjerojatnije kako je ono simboličke naravi nego da je zbilja pripadalo pokojnicama i da su ga one za života koristile u svrhu ratovanja.⁷³ Ovu tvrdnju potkrepljuje primjerom kostura pronađenog 1867. godine u Santon Downhamu u Norfolku, pokopanog sa željeznim mačem i dva ovalna broša. Smatra kako je logičnije pretpostaviti kako se radi o ukopu muškarca i žene, bez obzira na to što jedan kostur nedostaje, nego da se zaključuje kako je žena pokopana s mačem ili muškarac s nakitom.⁷⁴ Međutim, ovdje se poziva na grob iz Gerdrupa o kojem je ranije bilo riječi i smatra da se zbog takvih primjera jednostavno ne može isključiti mogućnost da su vikinškodobne žene zbilja bile pokapane s oružjem. Ipak, sklonija je misliti da je oružje u tim slučajevima bilo svojevrsna simbolika, a ne oružje u doslovnom smislu koje su pokojnice za života zbilja koristile u bitkama.⁷⁵

3.2. Case study – „Ratnica iz Birke“

U osmom stoljeću Zapadna se Europa polako počinje distancirati od drevnog svijeta. Povećavanjem političke, ekonomske i vjerske aktivnosti na tom području javlja se potreba za

⁷² Gardela spominje vrlo kvalitetan šal i ogrlicu od staklenih i jantarnih perli s pričvršćenim prstenom na sebi, oboje datira iz osmog stoljeća i pretpostavlja se da je uvezeno iz Bizanta.

⁷³ Jesch, *Women in the Viking age*, str. 21.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

povezivanjem političkih kontakata i stvaranjem trgovinskih saveza izvan granica starog, poznatog carstva. Nakon nekog vremena stvorena je široka mreža razmjene materijala i robe koja je bila vrlo popularna i tražena širom Zapadne Europe.⁷⁶ Unutar te novostvorene mreže uspostavljeno je nekoliko ranih gradova koji su prvenstveno služili kao mjesta za razmjenu navedenih dobara, odnosno kao sjecišta trgovine.

Jedan od tih gradova bila je Birka, smještena na otoku Björkö u današnjoj Švedskoj. Birka je bila važno trgovačko i kulturno središte vikinškog svijeta, sjecište raznih običaja, kultura, rituala, trgovine, prometa i razmjene dobara. Danas je taj lokalitet jedno od najprominentnijih arheoloških nalazišta u Švedskoj, gdje se arheološka iskapanja i istraživanja vrše od 1870-ih godina. Ovaj se grad najbolje može opisati kao kompleksno urbano društvo srednjovjekovnog svijeta, s mješavinom lokalnih i regionalnih utjecaja. Njena je ekonomija bila utemeljena na trgovanju i kao takva je bila iznimno važna karika u lancu moderne trgovine koja se razvila u onodobnoj Sjeverozapadnoj Europi i proširila na jugozapad i istok. Zbog toga se u Birki i stanovništvo sastojalo od autohtonog, lokalnog stanovništva i doseljenika, što se vidi u izmiješanim arhitektonskim obilježjima grada, predmetima koji su pronađeni na lokalitetu, a pripadali su različitim prostorima, pa čak i u pogrebnim običajima i samom načinu pokapanja mrtvih.⁷⁷

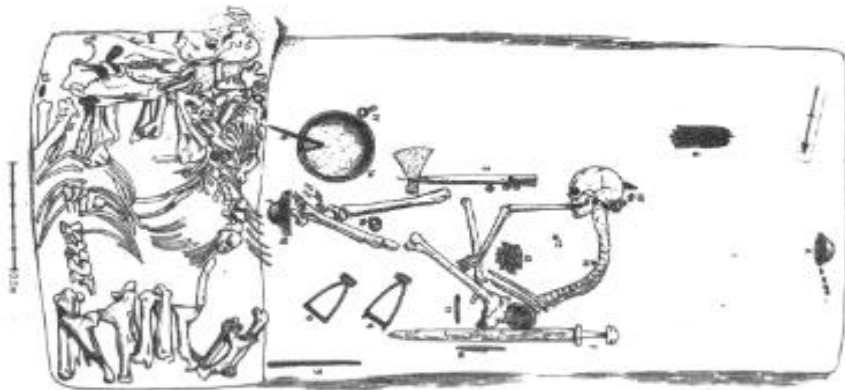

Slika 14. Lokacija otoka Björkö u Švedskoj.

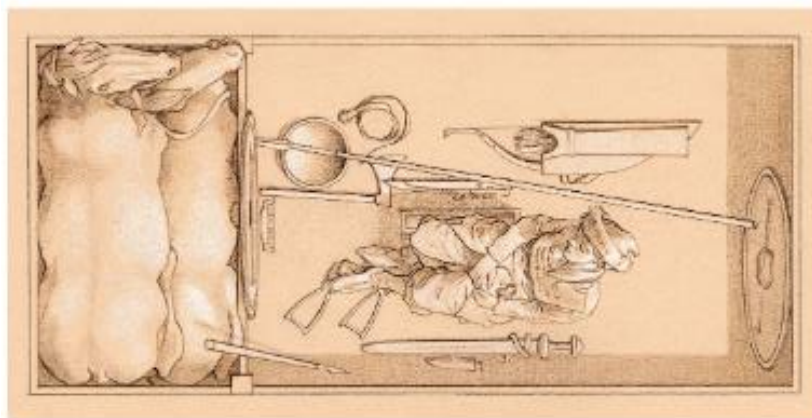
⁷⁶ Primjerice krzno, nakit, robovi...

⁷⁷ Ambrosiani, Björn, *Birka*; u: Brink, Stefan – Price, Neil (ur.), *The Viking World*, London – New York: Routledge, 2008., str. 94-99.

Međutim, Birka nas u ovom radu ne zanima zbog svoje kulturalne i trgovinske važnosti, već zbog jednoga od grobova koji su tamo pronađeni i istraženi. Naime, u Birki je ukupno pronađeno više od 3000 grobova na nekoliko manjih groblja raspoređenih po nalazištu, što Birku čini jednim od najvećih i najpoznatijih nalazišta grobova u vikinškom svijetu. Od svih istraženih grobova, kojih je dosad nešto više od 1100, 1878. godine iskopan je najpoznatiji grob,⁷⁸ obilježen oznakom Bj. 581, koji je odmah postao spektakularan primjer pokopa ratnika visokog statusa u društvu i ratničkoj hijerarhiji vikinškog doba. Naime, ovaj se grob odmah nakon iskapanja izdvojio kao poseban i neobičan u odnosu na ostale.⁷⁹ Grob se sastojao od drvene komore ukopane u zemlju u koju je pokopano tijelo posve odjeveno u odjeću s detaljima koji su ukazivali na modu euroazijskih stepa.⁸⁰

Slika 15. Plan grobnice Bj. 581.

Slika 16. Rekonstrukcija sadržaja grobnice Bj. 581 neposredno nakon pogrebnog obreda.

⁷⁸ Iskapanja je vodio antikvar Hjalmar Stolpe, koji je u istraživanjima primijenio pionirske metode, primjerice crtanje terena na milimetarskom papiru.

⁷⁹ Hedenstierna-Jonson, Price *et al.*, *A female Viking warrior confirmed by genomics*, str. 854.

⁸⁰ Price *et al.*, *Viking warrior women*, str. 184.

Oko tijela se nalazio čitav arsenal ratničkog oružja⁸¹, kakav je pronađen u samo dva od 1100 istraženih grobova, zbog čega je grob Bj. 581 svrstan među dvadeset najbogatijih grobova na nalazištu. Naime, u samo 75 grobova pronađen je jedan ili više komad ratničkog oružja, dok u ostalima nije pronađeno nikakvo oružje. Oružje koje se nalazilo uz ljudski kostur ukazivalo je na to da je pokojnik bio ratnik, i to ne običan ratnik, već ratnik visokog statusa, a budući da je oružje bilo neobično raskošno i raznoliko, odmah se zaključilo da je pripadalo profesionalnom ratniku koji je za života usavršio zavidan repertoar tehnika ratovanja. Konkretno, nakon analize odjeće i oružja iz groba, istraživači su donijeli zaključak da se radi o zapovjedniku konjice pod neposrednom vlašću kraljevskog ratnog vođe.⁸² Tome u prilog ide i činjenica da su u grobnici pronađeni kosturi dvaju konja, od kojih je jedan bio opremljen za jahanje.⁸³

Slika 17. Oružje pronađeno u grobnici Bj. 581.

Ono što je autorima studije bilo izuzetno intrigantno jesu ploča i figurice za igru koji su također pronađeni u grobnici. Pretpostavlja se da je to simbol visoke pozicije koju je u ratničkoj hijerarhiji za života zauzimao pokojnik. Ta je pretpostavka utemeljena na činjenici da ovi

⁸¹ Mač, sjekira, bojni nož, dva koplja, dva štita i dvadeset i pet strijela koje su služile za probijanje oklopa.

⁸² Price *et al.*, *Viking warrior women*, str. 184.

⁸³ Hedenstierna - Jonson, Price *et al.*, *A female Viking warrior confirmed by genomics*, str. 854-855.

predmeti nisu bili neuobičajeni u vikinškim grobnicama, ali rijetko su pronađeni potpuni setovi sa željeznom pločom za igru. Rijetki kompletni primjerci takvih setova za igru povezani su s grobovima ratnih vođa. Budući da su u grobnici Bj. 581 figure i ploča namjerno postavljeni u neposrednoj blizini tijela, a uzimajući u obzir i preostali sadržaj pokopan uz pokojnika, pretpostavlja se da one sugeriraju visoku komandnu poziciju koju je za života obnašao.⁸⁴ Međutim, konkretnih dokaza za to nema. Dapače, Judith Jesch, koja je među prvima počela detaljnije proučavati problematiku vikinških žena i njihove uloge u društvu, komentirala je kako je poveznica između pokojnika i seta za igru, koja je prikazana kao još jedan od dokaza visokog ratničkog statusa pokojnika, vrlo neuvjerljivo interpretirana i nedovoljno potkrijepljena dokazima.⁸⁵

Slika 18. Figurice za igru pronađene u grobnici Bj. 581.

Nakon prvih analiza sadržaja groba Bj. 581, automatski se ustanovilo da je u njemu pokopan ratnik, čiji se spol nije propitivao. Nikome tada nije padalo na pamet da bi unutra mogla biti pokopana žena, jer su se svi grobovi žena koji su dotad iskopani i analizirani raspoznavali po specifičnim predmetima (primjerice nakitu), što je u ovom grobu potpuno izostalo. Također, u grobovima vikinških žena neuobičajeno je ratničko oružje, kojega u grobu Bj. 581 nije nedostajalo. Stoga se u svim istraživanjima pokojnik identificirao kao muškarac i

⁸⁴ Price *et al.*, *Viking warrior women*, str. 184.

⁸⁵ Norse and Viking Ramblings, *Let's Debate Female Viking Warriors Yet Again*, <http://norseandviking.blogspot.com/2017/09/lets-debate-female-viking-warriors-yet.html> (stranica posjećena 15. 11. 2020.)

ratnik visokog statusa, a taj se status dugo nije doveo u pitanje. Dapače, zbog sadržaja grobnice pokojnika se nazivalo „ultimativnim Vikingom desetog stoljeća“⁸⁶. Interpretacija da je kostur iz grobnice Bj. 581 kostur muškarca započela je odmah nakon što je kostur ekshumiran. Budući da je u grobu pronađena velika količina raskošnog oružja, kosturi konja i set za igru, a nije pronađen nikakav nakit, oprema za tkanje ili bilo što drugo što bi upućivalo na to da je u grobnici kostur žene, donesen je zaključak da je to kostur muškarca, koji se prihvatio kao neupitan i dalje koristio u mnogim studijama o toj grobnici.⁸⁷

Prvo novije istraživanje, koje je ponovno pobudilo interes za grob Bj. 581. i u kojem se prvi put spominje mogućnost da je kostur pronađen u grobu Bj. 581. kostur žene, bilo je ono Anne Kjellström, koja je prva obavila detaljan pregled kostiju zdjelice pronađenog kostura i zaključila da se dimenzije kostiju poklapaju s proporcijama ženske zdjelice. Taj zaključak, predstavljen javnosti na konferenciji 2013. godine, u to vrijeme nije izazvao velik interes, dapače, mnogi su arheolozi pokušali pobiti njene tvrdnje.⁸⁸ Međutim, u rujnu 2017. godine u *American Journal of Physical Anthropology* objavljena je studija *A female Viking warrior confirmed by genomics*, koja je izazvala lavinu pitanja, kritika, nedoumica i poricanja ratničkog statusa individue pokopane u grobnici Bj. 581. Naime, već u ranom srednjem vijeku postojale su pripovijesti o vikinškim ženama koje su se borile s muškarcima. Premda su se kontinuirano pojavljivale u umjetnosti i poeziji, vikinške su žene ratnice uglavnom odbacivane kao mitološki fenomen i legenda.⁸⁹

Studija iz 2017. godine donosi čvrste dokaze na temelju osteološke analize koji prvi put potvrđuju da je pronađen kostur žene, a ne ratnika. Prva je osteološka analiza, rađena 1970-ih godina, već tada identificirala kostur kao ženski, no s obzirom na nemogućnost da se samo na temelju toga cijeloj priči osigura kontekst, istraživanja su na tome privremeno stala. Ono što su nova istraživanja donijela jest nepobitan dokaz da u DNK kostura ne postoji kromosom y, odnosno da su prisutna dva kromosoma x, što je jednom zauvijek riješilo dilemu oko pitanja spola kostura. Dokazano je da je „ultimativni vikinški ratnik“ zapravo žena.⁹⁰ No, čak ni nakon izvršene identifikacije i kontekstualizacije kostura iz grobnice BJ. 581, znanstvenici nisu bili uvjereni u ispravnost donesenih zaključaka. Otvorila su se velika pitanja i po prvi su se put od

⁸⁶ Price *et al.*, *Viking warrior women*, str. 187.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ National Geographic, *Famous Viking Warrior Was a Woman, DNA Reveals*, <https://www.nationalgeographic.com/news/2017/09/viking-warrior-woman-archaeology-spd/> (stranica posjećena 13. 11. 2020.)

⁸⁹ Hedenstierna-Jonson, Price *et al.*, *A female Viking warrior confirmed by genomics*, str. 853.

⁹⁰ Isto, str. 853-860.

ekshumacije groba počele javljati sumnje i nedoumice oko dotad neupitnog i nepobitnog ratničkog statusa pokopane individue. Pitanja su se uglavnom sastojala od traganja za dokazima da su predmeti pronađeni uz kostur zaista i pripadali pokojnici za života, a ako jesu, koliko je vjerojatno da je to zaista bio dio njenog identiteta, ili je ipak vjerojatnije da je to nasljedstvo koje je uz nju pokopano simbolično kako bi se prikazao status i uloga obitelji pokojnice u društvu, je li sigurno da je to kostur žene, je li moguće da su u grobnici bila pokopana dva tijela i slično. Kritika koja je postala prekretnicom u reakcijama na studiju iz 2017. godine bila je upravo ona objavljena na blogu Judith Jesch, svega nekoliko dana nakon objave originalnoga članka.⁹¹ Naime, Jesch izražava zabrinutost zbog nekoliko problematičnih aspekata studije. Prvenstveno, zamjera autorima članka način na koji interpretiraju znanstvene dokaze i njihovo pretjerano smjelo smještanje u gotove zaključke, bez ozbiljnog shvaćanja i konzultiranja tekstualnih izvora u interpretaciji spomenutih činjenica. Smatra da se izvori trebaju jednako ozbiljno konzultirati kao i DNK analiza i osteoanaliza. Problematičnima smatra i neke konkretne zaključke, primjerice onaj kako je ratnički status pokojnice neupitan bez obzira na to što se na kostima ne vide tragovi ratničkog načina života, zatim tvrdnja da je žena bila ratnica visokoga statusa, kao i tvrdnju da je pokojnica bila vlasnica grobnih priloga (oružja) koje je uz nju pokopano. Jesch naglašava kako arheolozi često ističu da pogrebni običaji govore više o onome tko pokapa pokojnika nego o pokojniku samome, što znači da postoji mogućnost da pronađeni predmeti uopće nisu pripadali pokojnici nego su uz nju pokopani kao simbol nečega. Nadalje, upozorava na problematičnost neargumentiranih (ili barem nedovoljno argumentiranih) zaključaka iz studije koji daju naslutiti da su autori članka možda pisali rad s namjerom da privuku pažnju javnosti. Ističe kako autori „žele da žena bude ratnica, te da ju zbog toga osteološka analiza čini ženom, a arheološki kontekst ratnicom.“⁹² Bez obzira na to što Jesch u većini svog kritičkog osvrtu na studiju o pokojnici iz groba Bj. 581 većinom iznosi razboritu kritiku, ova je tvrdnja u najmanju ruku pretjerana. Naposljetku, kostur ne može biti ženski jer autori „žele“ da tako bude. DNK analiza je nepobitan dokaz o spolu kostura, kao što je i osteološka analiza nepobitna. Tumačenje arheološkog konteksta je sasvim nešto drugo i naravno da ono otvara mnogo više pitanja negoli odgovora te da su njegova interpretacija i rekonstrukcija gotovo uvijek pomalo subjektivne, koliko god to istraživači htjeli izbjeći.

⁹¹ Källén, Anna *et al.*, *Archaeogenetics in Popular Media, Contemporary Implications of Ancient DNA*, *Current Swedish Archaeology*, 2019., vol. 27, str 69-91, str. 78.

⁹² Norse and Viking Ramblings, *Let's Debate Female Viking Warriors Yet Again*, <http://norseandviking.blogspot.com/2017/09/lets-debate-female-viking-warriors-yet.html> (stranica posjećena 15. 11. 2020.)

Iako vrlo odvažna i oštra kritika, mogućnost da su autori namjerno pisali studiju u feminističkom tonu, želeći pod svaku cijenu privući pozornost medija i javnosti ističući ratnički status pokojnice i u tom smjeru pomalo „skliznuli“ u subjektivnost, spominje se i u studiji *Archaeogenetics in popular media*⁹³, koja proučava, između ostalog, odjek koji je studija o „ratnici iz Birke“ izazvala u medijima i način na koji se razvila čitava mreža stručnih i laičkih komentara, kritika i raznih utemeljenih i neutemeljenih teorija o vikinškim ženama-ratnicama. Navedena studija naglašava kako je vrlo velika vjerojatnost da su autori originalne studije namjerno napisali članak na takav način, apelirajući na njegovu moguću medijsku popularnost i eksponiranost, što su u konačnici i postigli.⁹⁴ Međutim, bez obzira na navedene činjenice, svejedno se čini malo pretjerano prišiti skupini uglednih znanstvenika ovakvu namjeru pri pisanju članka koji donosi revolucionarnu promjenu u shvaćanju uloge vikinške žene, pogrebnih običaja i ratničkog statusa u vikinškom društvu. No, svakako treba zadržati suzdržan stav pri proučavanju reakcija i kritika koje su doslovce bujale mjesecima nakon objave originalne studije. Autori studije bili su „bombardirani“ zahtjevima za intervjuima, predavanjima i predstavljanjima rezultata svog istraživanja, kritikama i osuđivanjima za feministički pristup u istraživanju arheoloških ostataka, za što zasigurno nisu bili spremni.⁹⁵ Sve je to naposljetku rezultiralo revidiranom studijom na istu temu.

Autori studije iz 2017. godine u novoj su studiji iz 2019. godine, nazvanoj *Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj. 581*⁹⁶, odgovorili na sva mjesecima postavljena pitanja i obrazložili te dokazima potkrijepili većinu svojih odgovora.⁹⁷ Autori ističu da je njihov konačan i nepobitan zaključak da je u grobnici Bj. 581 ležala žena koja je za života bila profesionalna vikinška ratnica. Iako još treba mnogo toga protumačiti i objasniti, činjenica da je grob pronađen u neposrednoj blizini nekadašnje tvrđave prepune oružja, izvan zidina grada, a u njemu konj osedlan za jahanje, ploča za igru i čitava ratna oprema dostojna visoko rangiranog vikinškog ratnika, kao i da nije pronađeno apsolutno ništa od predmeta uobičajenih u ženskim grobnicama, zasigurno jest vrlo isključiva i neobična za obred ukopa vikinškodobnih žena. Usto, anatomska analiza kostiju pokazala je da su duge kosti pokojnice tanke i vitke, što uz distinktivna obilježja na kostima kukova također potvrđuje da je osoba bila ženskog spola, dakle žena, koja je u trenutku smrti bila stara između 30 i 40 godina. S obzirom na to da na kosturu nema tragova traume i ozljeda dobivenih u ratu, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je

⁹³ Källen *et al.*, *Archaeogenetics in Popular Media*, str. 69-91.

⁹⁴ Isto, str. 83.

⁹⁵ Isto, str. 86.

⁹⁶ Price *et al.*, *Viking warrior women*, str. 181-198.

⁹⁷ Hedenstierna-Jonson, Price *et al.*, *A female Viking warrior confirmed by genomics*, str. 853-860.

ona zbilja iskusila blisku borbu.⁹⁸ Jesch ovu tvrdnju također uvelike preispituje, budući da ona sama ističe kako ne vjeruje da je netko, tko je za života bio ratnik, bez obzira radi li se o ženi ili muškarcu, bio toliko vješt da nikada nije zadobio ozljedu, a čak i da je tome tako, zasigurno bi se na kosturu vidjeli tragovi ratničkih navika da ih je za života individue bilo.⁹⁹ U ovom slučaju valja s velikim oprezom promatrati dokaze koji su nam dostupni. Teško je reći jesu li nužno tragovi ozljeda uzrokovanih traumom ili nasilnom smrću kamen temeljac za donošenje zaključka o tome je li netko za života bio ratnik ili nije, ali jedno je sigurno, nedostatak ozljeda uzrokovanih traumom ili nasilnom smrću u grobu „ratnika“ muškarca postavlja jednako velik upitnik o tome što je taj muškarac za života bio, je li zaista bio ratnik ili se, pak, predmeti pokopani uza nj moraju drugačije tumačiti, primjerice kao simboli ili ritualni rekviziti. Istina je da s velikim oprezom treba donositi ovako revolucionarne zaključke koji mijenjaju nešto u što se vjerovalo i što se proučavalo stoljećima na određeni način.

No, jedno je sigurno. „*Ratnica iz Birke*“ nije prva žena koja je pokopana s ratničkim oružjem, samo je prva koja je zapanjila svijet znanosti zbog raskoši i količine ratne opreme s kojom je pronađena i kojoj je spol dokazan osteoanalizom. Prijašnji poznati primjeri ženskih grobnica u kojima je pronađeno oružje bili su objašnjeni tako da se oružje pronađeno uz ženu proglasilo nasljedstvom ili simbolikom neke vrste, o čemu će više riječi biti u nastavku poglavlja.

Međutim, u grobnici Bj. 581 su oružje, konji, odjeća i set za igru bili u takvom položaju naspram tijela pokojnice¹⁰⁰ da su zaintrigirali svijet znanosti i javnosti. Nadalje, na pitanje je li možda u istoj grobnici bio još jedan kostur, autori studije odgovorili su kako je sigurno da je ženski kostur bio jedini u grobnici.

Ono što ostaje otvoreno pitanje na koje samo buduća istraživanja mogu dati odgovor jest zašto se, sve dok je spol pokojnika muški, oružje pronađeno u grobu ne samo automatski potvrđuje kao nešto što je pokojniku pripadalo i bilo dio njegova identiteta, nego se takvoj individui bespogovorno potvrđuje ratnički status, a ženski spol u istoj situaciji izaziva sumnje oko vlasništva grobnih priloga, ali i oko uloge koju je ona obnašala za života. Zašto je toliko teško vjerovati da su vikinške žene također bile velike ratnice? Možda zato što je premalo primjera ženskih kostura pokopanih s bilo kakvim oružjem, a samo je „*ratnica iz Birke*“ primjer

⁹⁸ Isto, str. 855.

⁹⁹ Norse and Viking Ramblings, Let's Debate Female Viking Warriors Yet Again, <http://norseandviking.blogspot.com/2017/09/lets-debate-female-viking-warriors-yet.html> (stranica posjećena 15. 11. 2020.)

¹⁰⁰ Price et al., *Viking warrior women*, str. 189.

žene koja nakon smrti odaje status visokorangirane ratnice, no čak je i njen status izuzetno upitan i vrlo je teško, zacijelo i nemoguće, sa sigurnošću i nepobitnim dokazima dokazati taj ratnički status ove pokojnice, čak i ako ga je za života stekla, što opet, treba dopustiti s velikom zadržkom. Reakcije na studiju iz 2017. godine daju naslutiti da svijet znanosti želi vjerovati kako je odnos roda i spola i njegova povezanost s ratnim ulogama u vikinškom svijetu onakav kakvoga danas znamo i već stoljećima proučavamo. No što ako su vikinške žene bile ispred svog vremena više nego što se misli u današnjem svijetu znanosti? No, kako god bilo, svakako treba zaključiti da se analizi ekshumiranih kostura i grobova treba pristupati s većim oprezom no što se to do sada činilo, odnosno da se spol i statusna uloga pokojnika ne bi smjeli povezivati, identificirati i definirati isključivo u odnosu s grobnim priložima koji se uz njega pronađu.¹⁰¹

Konačno, na pitanje jesu li zbilja postojale žene ratnice u vikinškom društvu teško je odgovoriti, a još je teže odgovoriti na pitanje jesu li takve žene, ako su uopće postojale, bile ravnopravne muškarcima u pogledu ratničkih sposobnosti. Iako je ovo vrlo kompleksna problematika o kojoj je teško donijeti konačni sud ili zaključak, iz navedenog se teksta vidi da je vjerojatnije da je oružje u grobovima vikinškodobnih žena imalo simboličku funkciju, prvenstveno ritualnu. Primjerice, u najvećem broju primjera koje u više puta spomenutoj studiji donosi Gardeła, svi ženski ukopi koji su sadržavali bilo kakvo oružje vrlo su neobični i daju naslutiti da se te žene iz nekog razloga željelo zadržati u grobu, budući da je u svakom od primjera nešto neobično, bio to ritualni štap ili bezglavi kostur konja. Međutim, koliko god nam se činilo nevjerojatnim da je vikinškodobna žena mogla biti, ili čak bila, ratnica s vještinama ravnima muškarcu, toliko se vjerojatnom čini mogućnost da su žene u vikinškom društvu povremeno uzimale oružje i borile se, posebno kada je netko prijetio njihovim obiteljima ili njihovoj imovini.

Naposljetku, s obzirom na popularnost valkira i njihovu zastupljenost u staronordijskoj književnosti, posebice romantičnim sagama koje su u vikinško doba bile jedan od glavnih izvora znanja koje se prenosilo s koljena na koljeno, treba se zapitati je li moguće da su te priče bile potpuno izmišljene i je li moguće da u njima nije bilo baš nimalo istine? U svakom slučaju, ne treba kategorički tvrditi da su u vikinško doba postojale žene s profesijom ratnice koje su svojevolumeno odlazile na bojno polje, no tu mogućnost ne treba niti u potpunosti odbaciti, budući da je previše činjenica koje ukazuju na to da su se vikinškodobne žene ipak borile, makar to bilo u rijetkim situacijama u kojima se radilo o životu i smrti njih ili njihovih obitelji ili obrani

¹⁰¹ Price *et al.*, *Viking warrior women*, str. 191.

obiteljskog imanja ili imovine. Svakako je naivno vjerovati da su bile potpuno bespomoćne i kao takve ostajale mjesecima same kod kuće s djecom i starijim, bolesnim članovima obitelji.

4. Percepcija žene vikinškog doba modernoj književnosti i kinematografiji

Iako su povijesni izvori o Vikinzima u nekim aspektima iznimno velikodušni i omogućuju nam da rekonstruiramo velik dio povijesne zbilje koju moramo moći percipirati, barem kroz interpretacije izvora, budući da je ona ta koja nam prikazuje njihov način života i funkcioniranja njihova društva, kad su u pitanju tadašnje žene isti su ti izvori vrlo šturi. Žene se ne spominju mnogo, a kada se spominju to najčešće nije dovoljno da se o njima sazna ni približno onoliko informacija koliko saznajemo o muškarcima. Usprkos tome, iz teksta koji prethodi ovom poglavlju može se formirati, iako fragmentarna, slika o životu jedne vikinškodobne žene. Premda bi se moglo još izrazito mnogo toga napisati o njihovom životu, to bi trebalo učiniti na način da se o svakom aspektu istog govori u zasebnom poglavlju, na mnogo više stranica no što ih ima jedan ovakav rad. Pa ipak, može se zaključiti kako je izgledala njihova svakodnevnica, kakav su položaj imale u kućanstvu, braku, obitelji i društvu općenito, koliko su neke od njih bile odvažne, sposobne, utjecajne i koliko su zaslužne bile za formiranje i održavanje kontinuiteta novonastalih naselja na područjima koja su Vikinzi kolonizirali te koliko je moguće i vjerojatno da su neke od njih bile ravnopravne muškarcima u smislu ratničkog statusa. Ovo će poglavlje životu vikinškodobnih žena pristupiti s jednog mnogo drugačijeg polazišta no što je to bio slučaj u prethodnim poglavljima. Naime, s povijesnih izvora i stručne literature fokus se premješta na modernu književnost, kinematografiju i Internet, odnosno istražuje se kako navedeni mediji prikazuju ženu vikinškog doba. Poznato je da je u posljednjih desetak godina interes javnosti za vikinšku kulturu naglo porastao. Najveće zasluge za to se svakako mogu pripisati upravo medijima, koji Vikinge i sve vezano uz njih sve više uključuju u romane, stripove, filmove, televizijske serije i blogove, čak se i osvrću na znanstvene članke, pa će u skladu s tim tekst koji slijedi analizirati primjere percepcije vikinških žena koje možemo pronaći u navedenim medijskim ostvarenjima. Takvih je primjera u javnosti izuzetno mnogo, posebice u književnosti koja je u posljednjih nekoliko godina iznjedrila ogroman broj romana koji tematiziraju Vikinge, bez obzira pokušavaju li literarizirati priču o nekoj povijesnoj osobi, na svoj način interpretirati priču iz staronordijske mitologije ili izmisliti potpuno nove likove i priče koje smještaju u vrijeme, prostor i povijesni kontekst vikinških osvajanja. Jedan od popularnijih autora koji nevjerojatnom brzinom piše romane ovoga tipa jest britanski književnik norveškog porijekla, Giles Kristian, čiji roman *Bog osvete: saga o Vikinzima* koristim u nastavku za analizu slike vikinškodobne žene kakva se stvara u većini ovakvih romana. S druge strane, filmovi i televizijske serije svakako najviše dopiru do javnosti, pogotovo mlađe publike,

odnosno kroz njih se upija najviše informacija o temi koju donose. Takav je slučaj i s Vikinzima. Trenutno najpopularnija i najgledanija televizijska serija o vikinškim osvajanjima, kulturi i načinu života jesu *Vikinzi (Vikings)* redatelja Michaela Hirsta, koja se počela emitirati 2013. godine;¹⁰² a emitira se i danas uz nove epizode koje su izlazile do 2020. godine. Spomenutu seriju koristim kao izvor primjera ženskih likova pomoću čijih ću karakterizacija pojasniti kakvu nam percepciju vikinških žena pruža televizija.

4.1. Književnost

Prikaz života vikinškodobnih žena u popularnoj književnosti opisat ću pomoću romana *Bog osvete – saga o Vikinzima* suvremenog britanskog književnika Gilesa Kristiana.¹⁰³ Norveško ga je porijeklo inspiriralo da u svoj literarni rad uključi mnoge likove i fiktionalne situacije vikinškoga svijeta.

No, najprije ukratko o samoj radnji romana, koja je smještena u Norvešku 785. godine. Mladić Sigurd, ujedno i glavni lik romana, suočava se s naizgled bezizlaznom situacijom kada mu oca, velmožu Haralda, izdaju kralj Gorm i velmoža Randver s kojima je do tog trenutka bio u savezu. Sigurdov otac, braća i gotovo svi ratnici koji su mu prisegnuli ubijeni su u bitci koja je bila klopka, selo i dvor velmože Haralda u Skundeneshavnu spaljeni su i opljačkani istoga dana, a Sigurdova majka Grimhilda je ubijena dok je pokušavala obraniti jedinu kći. Preživjelo je samo nekoliko dobrih ratnika, a Sigurd, koji je bio prisiljen pobjeći s njima kako bi osvetio roditelje i braću i spasio sestru Runu koja je oteta nakon ubojstva Grimhilde, ostaje sam na svijetu u borbi protiv kralja, iako nema ni ratnike, ni ratno iskustvo, ni slavu zbog koje bi mu se drugi ratnici pridružili. Međutim, Sigurd tijekom radnje uz pomoć vrača Asgota shvaća da je Odinov miljenik i da mu je suđeno da unatoč svim lošim izgledima osveti oca i braću i ubije kralja i velmožu Randvera. Tada započinje njegova potraga za ratnicima koji bi mu se pridružili u pohodu. Na kraju uspijeva okupiti najvještije i najokrutnije ratnike koji nisu bili pod prisegom nijednom kralju ni velmoži, spašava sestru i ubija velmožu Randvera te kreće prema kraljevoj prijestolnici u Avaldsnesu kako bi do kraja ispunio dužnost osvete, čime roman završava i ostavlja radnju otvorenu za nastavak.

¹⁰² Imdb, *Vikinzi*, <https://www.imdb.com/title/tt2306299/> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

¹⁰³ Kristian, *Bog osvete*, str. 319.

Iako se radi o modernoj beletristici, autor s velikom pažnjom i točnošću prikazuje detalje iz života Vikinga, počevši od njihovih svakodnevnih druženja u dvorovima velmoža pa sve do gubitka života zbog krvne osvete u boju. Jasno se vidi da je autor uložio mnogo truda i vremena u proučavanje izvora i literature koji nam govore ono što sa sigurnošću možemo potvrditi da je bilo karakteristično za Vikinge i njihov način života.¹⁰⁴ U skladu s tim je i njegova interpretacija odnosa vikinškog društva prema ženama, koja je, kao i ostali aspekti vikinškog društva koje prikazuje, iznimno autentična i oslonjena na podatke koje poznajemo iz izvora. U nastavku donosim konkretne primjere dijelova teksta kojima potkrepljujem navedene tvrdnje.

Autor romana u radnju uvodi tri glavna ženska lika, Sigurdovu sestru Runu, kći velmože, njenu majku Grimhildu i Valgerdu, vikinšku ratnicu koja je život posvetila zaštiti proročice koja je štitila sveti izvor na Lysefjordu.

Runa je četrnaestogodišnja djevojka koja je obećana sinu velmože Randvera nakon tragedije koja je zadesila njenu obitelj, iako još nije u dobi za udaju. Iako je Runa bila svjesna da će njen brak biti dogovoren, otac joj je uvijek govorio da ju nikada neće prisiljavati da se uda za nekoga koga neće zavoljeti:

„ (...) Runa je stajala. Gledala je tamne oblake, a kiša joj je padala po licu. To nije dan vjenčanja o kojemu je razgovarala s majkom. Ona je kći velmože te je oduvijek znala da će njezin brak biti dogovoren. No njezin otac, koji je oduvijek razmišljao kako da učvrsti savezništva, obećao joj je da je neće udati za muškarca koga neće zavoljeti. (...)“¹⁰⁵

Ovdje se izvrsno vidi da je autor ispoštovao autentičnu vikinšku tradiciju da brak dogovara otac mladenke, koju se nije moralo pitati za pristanak, no ako je, kao u ovom slučaju, djevojka bila očeva miljenica, nije isključeno da je i ona mogla imati pravo glasa u odabiru ženika. Nadalje, Runa je zbog svog visokog društvenog statusa drugačije tretirana od ostalih stanovnika njenoga sela, koji su na mjestu ubijeni ili prodani u roblje. Naime, čim se saznalo da je ona Haraldova kći, naređeno je da joj se ne smije nautiti i da će se sklopiti brak između nje i Randverova sina. To se izvrsno vidi u sljedećem citatu:

¹⁰⁴ Primjerice, nazivi za tehnike ratovanja, razno oružje, brodove, prikaz rituala žrtvovanja, prikaz bitaka, vikinški pogrebi značajnih ljudi u društvu i slično.

¹⁰⁵ Kristian, *Bog osvete*, str. 319.

„(...) Ako je velmoža Randver saznao da je ona Haraldova kći, možda je čeka drugačija sudbina. (...)“¹⁰⁶

Osim toga, Runa kroz cijeli roman ima pravo glasa u nekim situacijama u odnosu na žene nižeg društvenog statusa. Primjerice, kada na dvoru velmože Randvera čuje da je Sigurd na putu da ju spasi, odvaži se i savjetuje velmoži da ne shvaća olako njenoga brata jer je on Odinov miljenik koji ga dolazi ubiti:

„(...) „Ni ti ni kralj Gorm niste mogli ubiti mog brata.“ rekla je Runa. Više nije mogla šutjeti. Prodorno je pogledala velmožu. Svi su utihnuli u dvorani velmože Randvera. Ratnici i žene htjeli su čuti što će kći velmože Haralda reći njihovu gospodaru. Tišina je pritisnula Runu kao sidro, ali ona je ponosno podignula glavu i gledala Randvera u oči. On je kći velmože! Samo su Randverovi psi vidjeli kako joj noge drhte ispod stola. „Moj brat Odinov je miljenik.“, glasno je rekla kako bi je svi čuli. „To će potvrditi svi koji ga poznaju. Vi,“ obratila se okupljenima, „svi ćete požaliti, zbog toga što ste postali njegovi neprijatelji.“ (...) „¹⁰⁷

Sigurdova majka, Grimhilda, supruga velmože Haralda, prikazana je kao izuzetno mudra i sposobna žena koja je, osim svoje uloge supruge, majke i velmožine desne ruke, vrlo vješta s oružjem budući da je tijekom pokolja u njihovom selu bila jedina ubijena žena koja nije silovana i koje je prije smrti pružila otpor i ubila jednoga od dvojice ratnika koji su došli oteti nju i Runu:

„ (...) Grimhilda nije bila silovana, a ako je bila, Sigurd u polumraku nije zamijetio tragove. Prigušena svjetlost uljanica titrala je kao i svake večeri. No ona se borila. To je shvatio ugledavši nož zabijen u njezina prsa. Sigurdu je drška od jelenskih rogova poznata kao i majčina ruka. To je bio dar koji je dobila od njegova oca. Sigurd je znao da njegova majka vješto barata nožem, znao je da se borila kao vučica i ne bi se iznenadio ako se jedan od

¹⁰⁶ Kristian, *Bog osvete*, str. 82.

¹⁰⁷ Isto, str. 120.

Randverovih ratnika kastriran vratio kući, vrišteći kao uškopljena životinja. Ili još gore.

(...)“¹⁰⁸

„(...) Sigurd je u mislima vidio borbu, kako majka para nožem zelenu tuniku napadača i trga je s njega, budale koja je podcijenila velmožinu ženu s velikim nožem u ruci. (...)“¹⁰⁹

Dakle, iako autor ovoga romana Grimhildu opisuje kao „*vještu s nožem*“, ipak je vrlo oprezan da ne pretjera u naglašavanju njezinih ratničkih sposobnosti, što vidimo iz činjenice da Grimhilda pruža uspješan otpor neko vrijeme, ozljeđuje protivnika, ali ga ipak nije savladala i pogiba u bliskoj borbi. Također, autor je oprezan kada bira ženu koja će biti prikazana kao netko tko nije samo majka i supruga i odlučuje se za velmožinu suprugu umjesto obične slobodne žene iz sela ili ropkinje. Iz toga je jasno da autor ne želi previše uveličavati mogućnost da su vikinškodobne žene vješto baratale oružjem i izuzetno je suzdržan kada prikazuje takve likove, pazeći da pritom uvijek naglasi da to nije bilo karakteristično za svaku vikinškodobnu ženu. U njegovom je romanu samo Grimhilda žena koja se usudila boriti, a ni ona nije bila bolja ni vještija od ratnika koji su ju naposljetku i ubili. Međutim, Grimhilda nam je važna i zbog prikaza odnosa između supružnika, budući da velmoža Harald na početku romana jasno daje do znanja da mu je važno njeno mišljenje i njen pristanak u nekoliko situacija:

„ (...) Osim toga, što bi rekla tvoja majka?“ Kimnuo je glavom, a Sigurd se osvrnuo i ugledao Grimhildu, koja je sa Sigurdovom mlađom sestrom Runom i drugim ženama stajala na travnom obraslim stijenama. Njihova lica bila su odlučnija od lica njihovih muževa i sinova dok su ih promatrala kako se spremaju za bitku. (...) „Već mi je napunila uši jer sam tri sina poveo u bitku.“ rekao je Harald. „Ako i tebe povedem, ono što si učinio Olafu bit će kao poljubac u obraz.“ Namrštio se. „Pogledaj! Gleda nas kao bijesna mačka.“ (...)“¹¹⁰

¹⁰⁸ Kristian, *Bog osvete*, str. 79.

¹⁰⁹ Isto, str. 80.

¹¹⁰ Isto, str. 12.-13.

„ (...) Harald je pogledao Grimhildu, a Sigurd je zamijetio da je njegova majka kimnula glavom. (...)“¹¹¹

Međutim, autor je ponovno oprezan kada prikazuje ovakav odnos između muža i žene u vikinškom društvu, budući da su Harald i Grimhilda jedini prikazani kao par koji se konzultira oko važnih odluka. Sve ostale žene se u romanu spominju kao skupina žena koje su više opisane da bi se stvorila vjerodostojnija slika situacije koju autor nastoji što realnije prikazati. Primjerice, kada muškarci odlaze u bitku:

„Žene i kćeri došle su na mol da ih pozdrave na odlasku. Zaželjele su muževima sreću i rekle im neka paze na sebe, a muškarci su mrgodno otpozdravljali ili klimali glavom jer se nisu htjeli izdvajati od svoje braće po maču.“¹¹²

Ili kada opisuje žene na dvoru velmože:

„ (...) Privikao se na polumrak te je zamijetio žene, koje su sjedile na klupama. Krpale su, šivale i pripremale hranu na svjetlosti uljanica i mutnog svjetla, koje je prodiralo kroz otvor za dim. Žene nisu prekinule posao, iako su zurile u Sigurda i njegovu pticu. (...)“

Žene se kroz cijeli roman provlače u ovakvoj ili sličnoj rečeničnoj formulaciji, što potvrđuje da je autor pazio na to da se, kada spominje vikinškodobne žene općenito, drži onoga što je poznato iz izvora i što ja zaista bilo karakteristično za vikinškodobnu ženu. Čak i kada spominje bračnu nevjeru i podizanje spomenika poginulim muževima, autor se oslanja na ono što nam je poznato iz izvora i o čemu opširno pišu Jesch i Jochens. Ovako autor opisuje posljedice bračne nevjere:

„Kad se Gorm proglasio kraljem i od svih koji imaju brod veći od Vidre zatražio prisegu i danak u srebru, pozvao je tvog oca i mene na gozbu. Pokazalo se da nas nije pozvao zbog

¹¹¹ Kristian, *Bog osvete*, str. 55.

¹¹² Isto, str. 17.

gozbe. Htio je da vidimo što želi učiniti svojoj nevjernoj ženi. Govorkalo se da je dijelila slamaricu s Gormovim ratnikom na pramcu. To nije bio Moldof, nego neki gnom, koji se zvao Gunthiof. Gorm je osobno mačem posjekao Gunthiofa.“ rekao je Olaf. „Gorm je dobar borac. (...) A svojoj ženi, kojoj se ne sjećam imena, naumio je drugačiju smrt. Prikovali su je na ravnu stijenu kad je bila oseka, a mi smo jeli i pili u Biflindijevu dvoru. Navečer smo se spustili na obalu, a Mjesec je obasjao glavu te nesretnice.“ (...) Od nje se jedino mogla vidjeti glava. Nakon dva-tri roga medovine bili smo mrtvi pijani, a ona je nestala. (...) Možda su je ujutro izvadili iz mora, a možda su je ostavili rakovima. (...) Otišli smo u zoru s gostima, koji su pozvani u Avaldsnes da vide njezinu smrt.“ (...) „Ta žena nije smjela raširiti noge.“ mrmljao je Solveig. „Ako prevariš Tresištita onda si se već oprostio sa životom.“ (...)¹¹³

Dakle, iako je ovaj opis vrlo morbidan, ali kreativan autorski proizvod pisca, istina je da je iz izvora poznato da se bračna nevjera kažnjavala smrću, što je autor romana i opisao. Iz toga je jasno da se i u detaljima oslanja na pouzdane informacije o aspektima života vikinškodobnih žena. Isti je slučaj i s autorovim opisom *Uplakane stijene*, mjesta na kojemu se u romanu odvijaju vikinški dvoboji:

„ (...) Zbog čega se zove Uplakana stijena?“ upitao je. „Podigla ju je jedna žena, koja se zvala Aesa.“ rekao je. „Njezin muž i sin odjahali su na zapad i nikad se nisu vratili. To je zapisano u runama.“ Namrštio se. „Ako ih možete pročitati.“ rekao je. (...)¹¹⁴

Jesch donosi mnoge primjere spomenika koji su udovice podigle poginulim hrabrim muževima i sinovima,¹¹⁴ a tih se pouzdanih podataka iz izvora drži i autor kada o tome piše u svojem djelu.

U romanu se javlja samo jedan lik koji u potpunosti odskače od percepcije vikinškodobne žene koju pružaju izvori, osim možda fizičkog izgleda koji autor opisuje, a to je Valgerda. Autor ovako opisuje vikinšku ratnicu:

¹¹³ Kristian, *Bog osvete*, str 107.

¹¹⁴ Vidi poglavlje 2.1.

„ (...) Sigurd je podigao glavu i ugledao nju. (...) Žena u ulaštenoj verižnoj košulji, sa štitom i kopljem, na lijevom boku u koricama je držala mač, a drška dugog noža smještenog na križima, kako bi joj bio nadohvat ruke, virila je na boku. Nosila je lijepu kacigu, kao i njegov otac, sa štitnicima za oči i ukrasom na vrhu, koji je visio kao bijela konjska griva. Kosu je svezala u dvije debele plave pletenice. Sigurd bi je mogao gledati do Ragnaroka, ali ona je jurnula na njega i kriknula kao sokol. Mačem je blokirao udarac kopljem i zamahnuo nožem. No ratnica je blokirala udarac drškom koplja i mlatnula štitom Sigurda u lice te je posrnuo. Loker je napao i sjekirom pogodio njezin štit, a ona je nisko zamahnula kopljem, pa je Loker morao odskočiti kako mu ne bi rasjekla potkoljenice. Loker je dobar borac te je znao ako izbjegne koplje, sjekirom će ubiti ženu, iako nosi verižnu košulju. Uzmaknuo je, a koplje je prošlo nekoliko centimetara od njegova lica. Zatim je jurnuo, ali ratnica je podigle štit te se Lokerova sjekira zabila u njega. Povukla je štit, istrgnula sjekiru iz Lokerove ruke i bacila je na tlo. (...) Ratnica je opet kriknula i nasrnula kopljem, a Loker je izbjegao udarac i šćepao dršku. Istrgnuo joj je koplje iz ruke, a kad se okrenuo i zamahnuo sjekirom, ona je hitro izvadila dugi nož iz korica na leđima i snažnim udarcem odsjekla Lokeru šaku.(...)“¹¹⁵

Autor u roman unosi lik Valgerde kao žene ratnice s jednakim oprezom kao i sa svim ostalim ženskim likovima. Naime, iako je Valgerda svojim ratničkim umijećem ravnopravna muškarcima kojima se pridružuje u pohodu, autor romana neprestano podsjeća da je to vrlo neuobičajeno za vikinškodobnu ženu, čak nevjerovatno:

„(...) Sigurd nikad nije vidio ženu s tako dobrom verižnom košuljom, s bilo kakvom verižnom košuljom, niti je vidio ženu koja vješto barata oružjem.(...)“¹¹⁶

„(...) Solveig je gundao da će im žena na brdu donijeti nesreću...(...)“¹¹⁷

„(...) Gospodaru,“ rekao je Hauk, „rekao sam da Sigurdovim ratnicima odnesu piće.“
Namrštio se. „I ratnici.“ Thengil ga je iznenađeno pogledao. „Ostavio si ženu da te čeka

¹¹⁵ Kristian, *Bog osvete*, str. 227.-228.

¹¹⁶ Isto, str. 232.

¹¹⁷ Isto, str. 238.

ispred mog dvora?“ „Ona nije moja žena.“ Rekao je Sigurd. „Ona je moćna ratnica.“

Thengil je nakrivio glavu, kao da ga Sigurd zafrkava. (...)“¹¹⁸

„(...) Žena u zidu štitova?“ pobunio se Thorving. Odmahnuo je glavom, a njegove sijede pletenice su poskakivale. „Oslabit će cijeli zid.“ (...)“¹¹⁹

„(...) Kad je Valgerda došla na red, svi su je očarano gledali, kao što su promatrali Asgota kako žrtvuje bika, zbog toga što nikad nisu vidjeli kako ratnica priseže da će se boriti za svoga gospodara. (...)“¹²⁰

Iz navedenoga je jasno da se kroz muške likove autor ograđuje od mogućnosti da se iz njegovoga romana iščita podatak da je biti ratnica u vikinškom društvu bilo moguće za svaku ženu, ili da je to bila uobičajena pojava, što svakako nije slučaj. Međutim, kao i u slučaju ratnice iz Birke, autor donosi samo jedan ženski lik koji oslikava mogućnost da je možda postojala nekolicina vikinškodobnih žena koja je i baratala oružjem, mada možda ne toliko vješto kao muškarac. Stoga je jasno da je prikaz ratničkoga aspekta života vikinškodobnih žena prikazan smjelo u odnosu na izvore, ali ipak sa zadržkom i oprezno, što je vrlo pohvalno.

S obzirom na sve navedeno, zaključila bih da je moderna beletristika ipak uspješna u očuvanju autentičnosti u prikazu života vikinškodobnih žena, iako se, zbog same zanimljivosti radnje romana, svakako moraju literarizirati i izmisliti neke stvari, jer naposljetku, da je apsolutno sve točno i autentično, to ne bi bio roman već stručna literatura. Pa ipak, čitatelj ovoga romana i onih njemu sličnima može mnogo saznati o životu vikinškodobnih žena, a vrlo će malo toga biti netočno ili izmijenjeno u odnosu na činjenice. Stoga bih rekla da je percepcija života vikinškodobne žene u analiziranom romanu vrlo korektna.

¹¹⁸ Isto, str. 278.

¹¹⁹ Isto, str. 301.

¹²⁰ Isto, str. 308.

4.2. Kinematografija

Kao što je ranije navedeno, ovo se potpoglavlje primarno oslanja na televizijsku seriju *Vikinzi*, koja se bez stanke emitira od 2013. godine, a snimljeno je ukupno šest sezona, odnosno devedeset i tri epizode.¹²¹ Radnja serije prati tijek života i pothvate Ragnara Lothbroka, koji je portretiran kao farmer iznimnih ratničkih vještina, zavidne inteligencije i taktičkih sposobnosti kojemu sve polazi za rukom pod okriljem naklonosti bogova.¹²² Uz njegove ratničke i kolonizatorske podvige, koji su u prvom planu, prikazuju se i njegovi obiteljski odnosi, u prvom redu bračni život, odnos s djecom, bratom te prijateljima i podanicima, kao i s engleskim vladarima koji se tijekom serije bore protiv vikinške invazije u njihov teritorij.

Ragnar Lothbrok (Lodbrok) i njegovi sinovi pojavljuju se u nekoliko do danas sačuvanih izvora iz kasnoga srednjega vijeka. Tako se Ragnar spominje u *Anglosaksonskoj kronici*, djelu *Gesta Danorum Saxa Grammaticusa*, a on i njegovi sinovi tema su i dviju islandskih saga: *Saga Ragnari Konungi Loðbrók ok Sonum Hans* povezana s Volsunga sagom i *Páttar af Ragnars Sonum*. Islandski izvori posebno naglašavaju Ragnarova dva braka i nesretni pohod na Englesku, dok se njegovim sinovima pripisuju velika djela. Legende o Ragnar i njegovim sinovima velikim se dijelom temelje na povijesnim zbivanjima, iako su u islandskoj sagi ti događaji obogaćeni romantičnim motivima, pa se sagi o Ragnar ne može dati povijesni okvir, a povijesna se utemeljenost mora potražiti u radovima starih francuskih i engleskih kroničara.¹²³ Naime, tijekom 18. stoljeća pjesme i poeme o Ragnar Lodbroku oklopljene su u mnoge antologije balada učenjaka kao što su Thomas Percy i Thomas Evans, a tematizira ga i John Pinkerton u nekoliko svojih povijesnih eseja.¹²⁴

Međutim, kompleksnost serije u ovom kontekstu nije toliko važna, kao ni pozadina iz koje su se crpili podaci za pisanje samoga scenarija. Ono što je ključno jest interpretacija života žena koji se u seriji napretek prikazuje. Analizirala sam nekoliko ženskih likova koji se pojavljuju u prve četiri sezone serije u kontekstu žena iz vikinškog društva, a za koje smatram da su izuzetno dobar temelj za formiranje i obrazloženje kompletne percepcije koju ta serija stvara o vikinškodobnim ženama i njihovu životu. Naravno, odmah na početku treba naglasiti da se ne radi o potpuno povijesno autentičnom prikazu, jer bi to u tom slučaju bio dokumentarni

¹²¹ Imdb, *Vikinzi*, <https://www.imdb.com/title/tt2306299/> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

¹²² Ovdje se misli prvenstveno na boga Odina, kojeg Ragnar smatra svojim pretkom.

¹²³ Munch, P. A., *Nordijska mitologija*, Cid-Nova d.o.o., Zagreb, Biblioteka Mitologica, 2015., str. 270.-271.

¹²⁴ Basdeo, S., *The Once and Future Viking, The Popularity of Ragnar Loðbrók in the 18th Century*, u: Hardwick, Paul – Lister, Kate (ur.), *Vikings and the Vikings, Essays on Television's History Channel Series*, Jefferson, McFarland & Company, str. 8.

film, a ne televizijska serija čija je primarna svrha zabava. Pa ipak, vidi se da se tvorac serije, zajedno sa scenografom, kostimografom i ostatkom filmske ekipe koja je stvarala seriju,¹²⁵ trudio da što vjernije prikaže vikinšku kulturu i način života, budući da se u većini scena vidi koliko se pažnje pridavalo tome da se to učini čim autentičnije, u tu svrhu čak preuzimajući likove iz saga i njima pridružujući povijesne osobe kao likove. U nastavku teksta raspravlja se o tome koliko autentičnosti ima u prikazu života vikinških žena u seriji te koliko je realna slika koju nam ova serija o njima prikazuje.

Glavna ženski lik u seriji je lik Lagerthe, koju je utjelovila kanadska glumica, producentica i redateljica Katheryn Winnick.¹²⁶

Slika 19. Lagertha, scena iz serije *Vikinzi*.

U seriji, Lagertha je prva zakonita supruga Ragnara Lothbroka, slobodna žena koja se za njega udala dok je bio farmer s velikim ambicijama. Nakon što igrom sudbine Ragnar postaje velmoža lučkog grada Kattegata, Lagertha je prikazana kao njemu ravnopravna. Dapače, kada Ragnar odlazi u pljačkaški pohod, Lagertha zauzima njegovo mjesto na vlasti, rješava probleme nastale među podanicima i sama donosi odluke. Ono što je ovdje zanimljivo jest činjenica da je

¹²⁵ Vidi: Imdb, *Vikinzi: full cast and crew*, https://www.imdb.com/title/tt2306299/fullcredits?ref_=tt_ql_1 (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

¹²⁶ Imdb, *Katheryn Winnick*, https://www.imdb.com/name/nm0935395/?ref_=ttfc_fc_cl_t1 (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

Lagertha prikazana kao potpuno ravnopravna Ragnar i prije no što dolaze na položaj moći, počevši od slobode govora, preko zajedničkog donošenja odluka pa sve do odlaska u Englesku.

Slika 20. Ragnar i Lagertha, scena iz serije *Vikinzi*.

Nakon što ju Ragnar prevari s drugom ženom i predloži joj da obje budu njegove zakonite supruge, ona ga ostavlja i odlazi iz Kattegata. Kasnije se preudaje i nakon ubojstva drugog supruga i sama postaje velmoža. Kako radnja odmiče, postaje sve moćnija. Kroz njen lik možemo preispitati gotovo sve aspekte života vikinškodobne žene kojih se ovaj rad prethodno dotiče. Prvenstveno, vikinškodobna žena kao supruga i majka. Iako *Vikinzi* osobno nisu ostavili pisane primarne izvore pomoću kojih se može proučavati majčinska uloga vikinškodobne žene, postoje drugi, kasniji izvori koji navode da su vikinškodobne žene najveću ulogu imale u donošenju na svijet novih generacija i njihov odgoj, primjerice sage i runski zapisi,¹²⁷ a tako je to prikazano i u seriji. Naime, Lagertha i Ragnar na početku serije imaju kćer i sina, no s obzirom na to da je proročica Ragnar u obećala mnogo sinova te da oni dugo nisu uspjeli začeti još djece, a kada se to konačno dogodilo dijete je rođeno mrtvo, Lagertha moli bogove da joj omoguće da začne još sinova, ističući kako joj je svejedno hoće li to biti po cijenu da ona oglušiti ili oslijepi. Međutim, to se nije dogodilo i Ragnar ženi ženu s kojom je prevario Lagerthu i začeo sina, a kasnije se iz tog braka rodilo još sinova. Čak i kada su odnosi zahladili, točnije zamrli, između Ragnara i druge supruge, ostao je s njom u braku, iako joj je bio nevjeran, zbog toga što mu je rodila četiri sina. Iz ovoga se može jasno iščitati da je i u seriji opravdano

¹²⁷ Céspedes González, L., *Motherhood in Vikings*, u: Hardwick, Paul – Lister, Kate (ur.), *Vikings and the Vikings, Essays on Television's History Channel Series*, Jefferson, McFarland & Company, str. 93.

naglašena primarna i najvažnija uloga vikinške žene da rodi zdrave sinove svom suprugu. Što se tiče majčinstva, Lagerthina kći umire kao djevojčica i ona svoje životne odluke nakon toga donosi isključivo misleći na dobrobit svoga sina, sve dok se on nije osamostalio. Kako u svom znanstvenom eseju¹²⁸ ističe Céspedes González, čak i kad Björn odraste i odluči se vratiti ocu u Kattegat i započeti se potpuno sam brinuti o sebi, Lagertha ga još uvijek štiti i podupire u nekoliko ključnih situacija u seriji. Ovdje vidimo da je ispravno prikazan odnos vikinškodobnih žena prema majčinstvu kakav opisuju Jochens i Jesch. Osim kroz lik Lagerthe, majčinska je briga vikinškodobne žene izvrsno prikazana kroz lik već spomenute druge Ragnarove supruge, Aslaug, koju je utjelovila australska glumica, spisateljica, redateljica i model Alyssa Sutherland.¹²⁹

Slika 21. Aslaug i sin Ivar Bez Kostiju, scena iz serije Vikinzi.

Nakon što je rodila trećeg sina Ivara, ustanovilo se da su djetetu noge paralizirane i deformirane, no ona ga svejedno odlučuje spasiti od poznate vikinške prakse da se takva djeca ostavljaju na milost i nemilost majci prirodi dok ne umru,¹³⁰ budući da se takvo dijete, a posljedično i takva odrasla osoba, ne može svojim radom ni ratničkom vještinom brinuti sama o sebi. Upitno je koliko je serija autentična u prikazu situacije u kojoj majka može bez posljedica spasiti dijete koje nije potpuno zdravo ako je otac odlučio da ga se prepusti na milost i nemilost sudbini,

¹²⁸ Isto, str. 101.

¹²⁹ Imdb, Alyssa Sutherland, <https://www.imdb.com/name/nm1451415/> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

¹³⁰ Céspedes González, *Motherhood in Vikings*, str. 102.

budući da je u vikinškom društvu glavnu riječ u obitelji imao muškarac, suprug i otac, pogotovo ako se radilo o donošenju odluka ovoga tipa. Nakon toga, Aslaug svoje dane posvećuje brizi o sinovima, posebice Ivaru s kojim je posebno povezana s obzirom na njegovu bolest. Njena žrtva za sina dovodi do toga da je voljna prevariti supruga Ragnara kako bi čovjek koji je to od nje tražio pomogao njezinom sinu da ne osjeća bolove, što naposljetku i čini po cijenu zahlađenja odnosa između nje i supruga. Dakle, svoju majčinsku dužnost stavlja ispred one bračne. Svakako stoji da je ovo priča koja je modificirana kako bi serija bila napeta i postigla gledanost, no bez obzira na to oslanja se na podatke poznate iz izvora.¹³¹ Ono što je problematično jest interpretacija posljedica bračne nevjere koju serija prikazuje. Naime, nakon što Ragnar saznaje da ga je Aslaug prevarila, ostaje s njom u braku. Kako je već napomenuto, Jochens vrlo jasno piše o posljedicama bračne nevjere za ženu, te ističe da su poligamija i bračna nevjera bez posljedica mogle proći samo za muškarca.¹³² S druge strane, kada Aslaug tek stiže u Kattegat i Ragnar saznaje da nosi njegovo dijete, odlučuje se njome oženiti i imati za ženu i nju i Lagerthu. Da je Lagertha na to pristala, Ragnar bi imao dvije zakonite supruge, a ta je bračna situacija u vikinškom društvu bila normalna, iako većinom za imućnije muškarce, jer je uvjet dakako bio da muškarac koji odluči imati više supruga, ili samo suprugu i ljubavnicu, mora moći uzdržavati njih i svu djecu koja iz tih odnosa proizađu. Mogućnost da muškarac ima više žena, bile one njemu zakonite supruge ili samo priležnice, ljubavnice ili konkubine, u seriji je prikazana i u sceni u kojoj Ragnar predlaže Lagerthi da oženi Aslaug kao drugu suprugu, a Aslaug na to dodaje kako je čula da mnogi muškarci žive u takvim bračnim zajednicama koje dobro funkcioniraju. Ovdje opet vidimo oslanjanje na podatke poznate iz povijesnih izvora.¹³³ Stoga možemo zaključiti da je muška poligamija opravdano i ispravno prikazana, ali ženska bračna nevjera bez posljedica nije.

Uz ulogu vikinškodobne žene kao supruge i majke, u seriji je vjerno prikazana i njena uloga kao farmerice i voditeljice kućanstva. Posebna je pažnja posvećena prikazivanju proizvodnje i pripreme hrane, načina trgovanja robom, hranom i robovima, lova i ribolova te tkanja.

Što se tiče kolonizacije i ratničkog statusa vikinškodobnih žena, taj je aspekt njihova života u seriji vrlo smjelo prikazan, budući da se u gotovo svim scenama borbe pojavljuje nekolicina ženskih ratnica, takozvanih djeva štitonoša. Ovo je vrlo problematično, budući da

¹³¹ Jesch, *Women in the Viking Age*; Jochens, *Women in Old Norse Society* (vidi gore 2.1.).

¹³² Jochens, *Women in Old Norse Society*, str. 31-33.

¹³³ Jochens, *Women in Old Norse Society*.

gledatelji serije vrlo često ne znaju mnogo o vikinškodobnim ženama i neće im se učiniti neobičnim postojanje djeva-štitonoša, iako je to vrlo kontroverzna tema među naučnicima koji proučavaju taj fenomen i vrlo je malo vjerojatno da su one uopće postojale, a kamoli da je takva uloga vikinškodobne žene bila nešto uobičajeno i normalno u svakodnevnom životu.¹³⁴ Kroz likove Lagerthe i djevojke Þorunn može se najbolje prikazati percepcija vikinških žena ratnica koju stvara ova serija. Þorunn je na početku serije ropkinja koja u slobodno vrijeme vježba rukovanje mačem i štitom i brusi svoje borbene vještine kako bi jednoga dana mogla sudjelovati u borbi i biti kao Lagertha, koju kroz čitavu seriju prati nadimak „djeva-štitonoša“ zahvaljujući zavidnim ratničkim podvizima i uspjesima u kojima parira čak i svom suprugu Ragnarar, iako je žena. Međutim, Þorunn je svjesna da kao ropkinja nikada neće moći odlučivati o bilo čemu što joj se u životu događa, kao ni o tome može li sudjelovati u pljačkaškim pohodima. Naime, robovi su i u vikinškom društvu bili ljudi najnižeg reda, bez prava i bez slobode izbora. Dakle, serija vjerno prikazuje odnos Vikinga prema ropkinjama. To se vidi i u sceni u kojoj se ona, kao ropkinja, pokorava gospodarar i u seksualnom smislu, jer ga ne može odbiti. Nakon što ju Aslaug proglašava slobodnom ženom, Þorunn odlazi u Englesku s Ragnarom i ostalim ratnicima gdje sudjeluje u nekolicini bitaka, no naposljetku je ipak teško ozlijeđena i unakažena.

Slika 22. Þorunn, scena iz serije *Vikinzi*.

¹³⁴ McLeod, Shane, *Shieldmaidens in Anglo-Saxon England, Historical Possibility or Wishful Thinking?*, u: Hardwick, Paul – Lister, Kate (ur.), *Vikings and the Vikings, Essays on Television's History Channel Series*, Jefferson, McFarland & Company, str. 77.

Lagertha, s druge strane, zahvaljujući svojim ratničkim vještinama iz gotovo svake bitke izlazi neozlijeđena i sa zavidnim uspjesima, kao i većina „djeva-štitonoša“ koje se uz nju bore. Ovo je također problematično budući da ne postoje dokazi o tome da su vikinškodobne žene sudjelovale u bitkama u istom broju kao i muškarci, kao ni da su uopće sudjelovale u bitkama. Iako je pronađeno nekoliko primjera kostura žena koje, s obzirom na grobne priloge i način pokopa, ukazuju na to da su za života možda i sudjelovale u nekoj borbi, za sada nije realno vjerovati da su takve žene, ako su uopće postojale, postojale u velikom broju niti da je to bilo uobičajeno za vikinškodobnu ženu. O ovome opširno piše McLeod, koji detaljno propituje mogućnost da su vikinškodobne žene sudjelovale u borbama u Engleskoj i Francuskoj u 8. i 9. stoljeću.¹³⁵ Iako postoje pisani arheološki dokazi o tome da s vikinškodobne žene zaista bile dio vikinških osvajačkih ekspedicija u istočnoj Engleskoj u 9. stoljeću, nigdje se jasno ne spominje jesu li one došle iz Skandinavije ili su to bile pripadnice domaćeg stanovništva koje su Vikinzi otimali prilikom pljačkanja, što je mnogo vjerojatnije, no izgledno je da te žene nisu bile ratnice ni u kojem slučaju, već su čekale muškarce da se vrate iz pohoda na sigurnom, utvrđenom mjestu udaljenom od bitke.¹³⁶ S druge strane, McLeod također sa zadržkom dopušta da je u vikinškim skupinama koje su ratovala, pljačkale i kolonizirale mogla biti pokoja žena, no naglašava da je svakako nemoguće da su se takve žene pojavljivale u velikom broju ili skupinama, kao što je to prikazano u seriji. Nadalje, iako navodi nekoliko primjera ženskih ukopa s oružjem, uključujući i grob Bj. 581. iz Birke, objašnjava da je nedostatak ozljeda na samom kosturu jedan od najvećih dokaza da takve pokojnice nisu sudjelovale u borbama ili bitkama, niti su umrle od ozljeda u istima. Također spominje nedostatak spomena djeva-štitonoša u pisanim izvorima, te naglašava da i kad se spominju, spominju se vrlo manjkavo i neuvjerljivo,¹³⁷ što je zanimljivo budući da bi se zasigurno spominjale više i detaljnije da su zaista postojale, odnosno da je to bila uobičajena ženska uloga u vikinškom društvu, s čime se treba u potpunosti složiti. Dakle, u pogledu uloge vikinškodobne žene kao ratnice, serija *Vikinzi* nas navodi na potpuno krive zaključke i prikazuje sasvim iskrivljenu sliku ovoga aspekta njihova života.

¹³⁵ McLeod, *Shieldmaidens in Anglo-Saxon England*, str. 81.

¹³⁶ Isto, str. 82.

¹³⁷ Isto, str. 88.

Slika 23. Scena pripreme za bitku iz serije *Vikinzi* u kojoj vidimo više žena nego muškaraca.

Slika 24. Lagertha i ostale „djeve-štitonoše“ u bitci, scena iz serije *Vikinzi*.

Što se tiče same kolonizacije, čini se da serija kao takva pruža dvije različite percepcije kad su u pitanju žene u pljačkaškim i istraživačkim pohodima. Na samom početku serije, kad se Ragnar priprema da prvi put otplovi u nepoznate vode i provjeri postoji li zbilja kopno o kojemu je čuo priče, odbija sa sobom povesti Lagerthu budući da se za vrijeme njegove odsutnosti ona mora brinuti o imanju i skrbiti o djeci. Ta je istraživačka ekspedicija u seriji i prikazana kao isključivo muški pohod, što je uistinu točno prikazano, vikinški su istraživački pohodi u nepoznate teritorije bili muška domena. Međutim, nakon uspjeha u prvoj ekspediciji Ragnar već u drugi istraživački i pljačkaški pohod sa sobom vodi svoju suprugu, no tada je ona jedina žena koja odlazi s njima. Kako se radnja serije odvija, prikazuje se sve više žena koje

odlazi u pljačkaške i istraživačke pohode pod Ragnarovim vodstvom, a kasnije i cijele obitelji koje naseljavaju područja u Engleskoj koja im prepuštaju poraženi vladari. Percepcija koju ova serija stvara o načinu na koji su Vikinzi naseljavali prva područja u Engleskoj prilično je autentična, Vikinzi zaista jesu doveli svoje obitelji i ostale sunarodnjake na već osvojena područja i na njima stvarali nova naselja i nove generacije.¹³⁸ Međutim, kao i slika vikinškodobnih žena kao neustrašivih ratnica ravnopravnih muškarcima, percepcija vikinškodobnih žena kao istraživačica pionirki, koje su zajedno s muškarcima odlazile u nepoznato, vodile bitke za teritorij, pljačkale i ratovale, potpuno je pogrešna. Kao što se u radu ranije navodi, postoje arheološki dokazi o tome da su vikinškodobne žene zbilja stigle daleko od Danske, Norveške i Švedske, ali se to događalo isključivo zbog kolonizacije i tek nakon što je bio osiguran teritorij na koji su žene s djecom i stokom mogle sigurno stići. Istina je da postoje poneke iznimke žena koje su se morale same odvažiti na prekomorska putovanja, zbog toga što su morale pobjeći iz rodnog kraja ili su krenule sa suprugom koji je poginuo na moru, no to su bili rijetki slučajevi žena koje su bile primorane tako postupiti, a ne neustrašivih ratnica željnih avanture i borbe.

Slika 25. Vikinzi i vikinške žene u istraživačko-pljačkaškom pohodu, scena iz serije *Vikinzi*.

Kada govorimo o ulogama vikinškodobnih žena u staronordijskim religijskim ritualima, čini se da se u seriji ono što je u ovom aspektu prikazano prilično poklapa s činjenicama poznatima iz izvora. To se vrlo dobro prikazuje u nekolicini scena. Prvi je takav primjer scena koja prikazuje dobrovoljno žrtvovanje mlade ropkinje koja je izrazila želju i pristanak da bude sahranjena sa svojim pokojnim gospodarom i pođe s njim u Valhallu. Obred njenog žrtvovanja

¹³⁸ Jesch, *Women in the Viking Age*; *Knjiga sudnjeg dana* (vidi gore 2.2.).

u seriji izvodi iznimno visoka žena u raskošnoj odjeći s egzotičnim predmetima koji upotpunjuju njenu pojavu, koristeći ritualni nož. Slična se scena odvija i pri kraju serije, gdje je takozvani „*anđeo smrti*“, koji izvodi obred dobrovoljnog žrtvovanja, ponovno žena.

Slika 26. „*Anđeo smrti*“ izvodi obred dobrovoljnog žrtvovanja ropkinje, scena iz serije *Vikinzi*.

Slika 27. „*Anđeo smrti*“ odabire koga će poslati u Valhallu k Ragnar, scena iz serije *Vikinzi*.

Druga scena u kojoj žena ima glavnu ulogu u izvođenju rituala jest svečanost prinošenja žrtava Freyji kako bi im podarila dobar urod na zemlji na koju se prolila žrtvena krv. Obred

izvodi Lagertha sa svojim ropkinjama, za što je u toj sceni posebno odjevena, kosa joj je upletena na specifičan način i oko vrata i zapešća nosi ritualni nakit. Lagertha tijekom serije izvodi još nekoliko rituala, primjerice prinosi ljudsku žrtvu bogovima.

Slike 28. i 29. Lagertha izvodi obred žrtvovanja božici Freyji na početku sjetve, scena iz serije *Vikinzi*.

Slike 30. i 31. Lagertha izvodi obred žrtvovanja ljudske žrtve, scena iz serije *Vikinzi*.

Ipak, lik koji najviše oslikava ulogu žena kao proročica jest Aslaug, koja u nekoliko navrata Ragnaruru proriče budućnost. Tako najavljuje da će se njihov drugi sin, Sigurd, roditi sa

znakom zmije u oku, još u trudnoći predosjećajući da s njihovim trećim sinom nešto neće biti u redu te s vremena na vrijeme ima vizije događaja koji se još nisu dogodili. U jednom trenutku, kad ju Ragnar upita je li ona volja, ona mu odgovara da je sve moguće. Iako u seriji glavnu ulogu u izvođenju većine prikazanih rituala ipak imaju muškarci, jasno je da su i žene prikazane kao važni sudionici ritualnih obreda i ritualne prakse općenito, zbog čega je jasno da je odnos žena i ritualne prakse te religijskih rituala u vikinškom društvu u seriji prikazan u skladu s činjenicama poznatima iz izvora.¹³⁹

Posljednji aspekt na koji se osvrćem u ovom poglavlju jest način na koji serija prikazuje položaj vikinškodobne žene u društvu i zakonu. Iako za ovo postoji pregršt primjera, ovdje navodim nekoliko najtransparentnijih. Prvi je primjer vođenje kućanstva u odsutstvu supruga. Naime, kroz čitavu se seriju provlače osvajačke i istraživačke ekspedicije na koje odlaze muškarci, a njihove supruge ili nevjenčane partnerice ostaju kod kuće skrbiti se za djecu, starije i obiteljska imanja. Štoviše, u slučaju Ragnara koji postaje velmoža, u njegovu odsustvu najprije Lagertha, a kasnije Aslaug, zauzimaju njegovu vladajuću poziciju, obavljaju njegove dužnosti, donose važne odluke i rješavaju nastale probleme. To je vrlo autentično prikazano, a pravilan je i prikaz odnosa vikinškog društva prema ropkinjama. Naime, serija prikazuje da ropkinje u vikinškom društvu nisu imale pravo glasa ni odlučivanja o bilo čemu, morale su slijepo slijediti naredbe svojih gospodara, kao i biti im fizički podložne u svakom trenutku, dok su slobodne žene smjele odbiti fizički odnos s muškarcem ukoliko to nisu željele. Tako je to prikazano i u seriji, najbolje na primjeru već spomenute Þorrun. Naime, dok je bila ropkinja, radila je teške fizičke poslove koji su se od nje zahtijevali, a vrijeme koje joj je preostalo nakon obavljenoga posla provodila je među ostalim robovima, koji su u naselju imali poseban kvart i nisu se miješali sa slobodnim ljudima, sve dok ne bi bila pozvana od svoga gospodara. Nakon što se Ragnarov najstariji sin zaljubljuje u nju, ona s njim provodi vrijeme i naposljetku mu se čak i fizički podaje zbog dužnosti, a nakon što postaje slobodna žena počinje od njega zahtijevati da ju snubi i osvoji njeno srce ako zbilja želi biti s njom. Ponovno, ovdje nailazimo na kontradiktornost u autentičnosti serije budući da je njihov odnos dok je bila ropkinja prikazan izuzetno vjerno povijesnim činjenicama, ali nakon što postaje slobodna javlja se problem s izostankom pristanka njenoga oca ili drugog muškarca iz obitelji na njihovu vezu, potreban je samo njen pristanak. Sljedeći primjer odnosi se na sklapanje zaruka i općenito ulazak u romantičan odnos između mladića i djevojke. Naime, kao što se u radu detaljno opisuje, u

¹³⁹ Price, *Sorcery and Circumpolar Traditions in Old Norse Belief*; Gardela, *Warrior-women in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study* (vidi gore 2.4.).

vikinškom je društvu otac, ili drugi muški član obitelji, bio odgovoran za sklapanje zaruka između svoje kćeri i mladića koji bi zatražio njenu ruku, a smatrao se dostojnim. Međutim, serija nam u ovom aspektu donosi sasvim drugačiju perspektivu. Naime, svaki romantičan odnos koji prerasta u vezu, pa čak i brak, sklopljen je isključivo između mladića i djevojke, a tek se naknadno obznanio obitelji. U takvu vezu ulazi nekoliko parova tijekom serije, a cijeli proces sklapanja dogovora oko njihove veze i zaruka izostaje, pa se stvara dojam da se u vikinškom društvu bilo koji mladić mogao oženiti bilo kojom djevojkom, što je daleko od istine. Zatim, prikazuje se i slučaj u kojemu se udanoj ženi nudi mogućnost da ostavi muža i pođe s drugim, u kojega je zbilja zaljubljena, a tu odluku muž prepušta ženi u cijelosti te ona odlazi ljubavniku. Ovo jest dramatisirana situacija, ali iako je istina da su vikinškodobne žene imale pravo zatražiti razvod braka, kako se u radu već navodi, za to su morale imati opravdane razloge. U ovom slučaju za to nije bio potreban nikakav opravdan razlog niti formalan razvod braka, dovoljno je bilo da ona izrazi želju da ode s drugim čovjekom i da to učini. Ovo je vrlo problematično, budući da je poznato kako vikinškodobne žene nisu imale ni približno toliko slobode u donošenju odluka kao što je ovdje to prikazano. Još jedan problematičan prikaz je onaj ženske bračne nevjere bez posljedica o kojem je ranije bilo riječi. Zatim, primjer rastave braka koji je prikazan autentično jest razvod između Ragnara i Lagerthe kada joj Ragnar priopći da će oženiti Aslaug i predloži da mu obje budu zakonite supruge, nakon čega mu ona odgovara da je povrijedio njezinu čast i osramotio ju, zbog čega više ne može biti njegova supruga. Jasno je da serija u velikoj većini scena nastoji biti autentična, no s druge strane mora i dramatisirati radnju i odnose između likova kako bi faktor zabavljanja publike bio veći, radnja napetija i posljedično, gledanost serije veća. Stoga ne možemo reći da se kroz seriju stvara potpuno kriva percepcija odnosa vikinškodobnog društva i zakona prema ženama, ali ni da je ta slika ispravna i vjerodostojna, već je u najmanju ruku iskrivljena.

Stoga možemo zaključiti kako se ova serija zbilja oslanja na izvore i literaturu koja nam je poznata i dostupna, a govori o vikinškodobnim ženama i njihovom položaju te ulogama u društvu, kulturi, zakonu i religiji no ne poklapa se s njima u potpunosti. Je li to isključivo zbog toga da se serija učini dinamičnijom pomoću intrigantnih odnosa između muškaraca i žena, zbog truda da se ispoštuje ravnopravnost spolova te da se ne zakorači previše u patrijarhat budući da se serija ipak prikazuje u 21. stoljeću, ili je to pak zbog činjenice da pisac scenarija serije, kao i njeni redatelji, vikinškodobne žene zbilja vide moćnijima i slobodnijima no što su zaista bile, pokušavajući uskladiti povijesne izvore s vizijom vikinškodobnog društva u skladu s današnjim pogledima na međuljudske, bračne, roditeljske i sunarodnjačke odnose općenito,

teško je reći. Kao što je već navedeno, serija se zbilja nastoji držati povijesnih okvira kada prikazuje život Vikinga i vikinških žena, što je u velikom dijelu i postignuto. Međutim, činjenica jest da *Vikinzi* ne stvaraju potpuno ispravnu percepciju života jedne vikinškodobne žene, već je on prikazan kao mnogo suvremeniji no što je zaista bio u mnogim aspektima, što je posebno naglašeno u ratničkom aspektu.

4.3. *Internet*

Govorila sam o književnosti i kinematografiji, ali treba spomenuti još jedan iznimno važan medij koji osim knjiga, stripova, filmova i serija, u posljednjih nekoliko godina sve više popularizira vikinšku tematiku. Radi se, dakako, o Internetu, koji je nepregledan svemir provjerenih i neprovjerenih, istinitih i lažnih, pouzdanih i nepouzdanih informacija o bilo čemu, pa tako i o vikinškom društvu i kulturi. Glavni je problem s korištenjem Interneta način na koji se dolazi do informacija. Konkretno, njegovi korisnici koji nisu upoznati s načinom selektiranja informacija, provjeravanja izvora iz kojih one dolaze i potvrđivanja njihove točnosti i pouzdanosti mogu vrlo brzo stvoriti izrazito krivu sliku o onome što pretražuju. Taj se problem pojavljuje i u vezi s formiranjem percepcije o vikinškodobnim ženama. Primjerice, kada se u Google pretraživač upišu riječi „*vikinške žene*“, prva stranica koja se pojavljuje nosi naslov „*Vikinške žene u Skandinaviji su bile ravnopravne s muškarcima*“¹⁴⁰, što je apsolutno kriva tvrdnja. Ako se otvaraju druge ponuđene stranice, nailazi se na razne nebulozne i netočne tvrdnje koje su ustvari naslovi nestručnih članaka, blogova i freelancerskih tekstova, primjerice „*Konačno imamo dokaz: vikinške žene bile su ratnice*“¹⁴¹ ili „*Epsko otkriće: moćni vikinški vođa ratnika je žena!*“¹⁴². Jasno je da je ovakav način plasiranja informacija u javnost problematičan, budući da svatko tko to želi može donositi zaključke o tome što se u vikinškom društvu događalo, bez obzira jesu li oni uopće približno točni, uvjerljivi ili znanstveno utemeljeni ili nisu, što se redovito događa. No, glavni problem u ovoj situaciji nije čak ni u piscima takvih tekstova i njihovom slobodnom objavljivanju u medijima, već u korisnicima Interneta koji na takve tekstove naiđu, pročitaju ih i uzmu „zdravo za gotovo“. U svijetu

¹⁴⁰ 24 sata, *Vikinške žene u Skandinaviji su bile ravnopravne s muškarcima*, <https://www.24sata.hr/lifestyle/vikinske-zene-u-skandinaviji-su-bile-ravnopravne-s-muskarcima-728368> (stranica posjećena 16. 3. 2021.)

¹⁴¹ Geek.hr, *Konačno imamo dokaz: Vikinške žene bile su ratnice*, <https://geek.hr/znanost/clanak/konacno-imamo-dokaz-vikinske-zene-bile-su-ratnice/> (stranica posjećena 16. 3. 2021.)

¹⁴² Express, *Epsko otkriće: Moćni vikinški vođa ratnika je žena!*, <https://express.24sata.hr/life/epsko-otkrice-mocni-vikinski-vo-a-ratnika-je-zena-12135> (stranica posjećena 16. 3. 2021.)

današnjice, u kojem je pristup Internetu dostupan gotovo svima, jasno je da će manji broj korisnika istog provjeriti tko je napisao određeni tekst, otkud mu činjenice iznesene unutar njega te jesu li one preuzete iz pouzdanih izvora. Naravno, postoje vrlo kvalitetne internetske stranice na kojima se mogu pronaći znanstveni članci, stručni radovi i literatura i slični tekstovi koji se mogu i trebaju uzeti kao polazište u formiranju određenih zaključaka o vikinškodobnim ženama,¹⁴³ no nažalost, do takvih se tekstova vrlo teško dolazi, a oni koji do njih i dođu većinom točno znaju gdje trebaju tražiti. Ostatak korisnika Interneta, koji ne znaju gdje bi potražili pouzdane tekstove o ulozi vikinškodobnih žena u društvu i njihovom životu općenito, nažalost prisvajaju prve ponuđene tekstove i informacije koje im nude,¹⁴⁴ stvarajući tako izuzetno upitnu percepciju o vikinškim ženama. Ta percepcija ih oslikava kao potpuno ravnopravne muškarcima u svim aspektima života, kao sve odreda neustrašive ratnice koje su živjele, ponašale se i umirale na isti način kao i vikinški muškarci. S obzirom na to da se velik dio ovoga rada posvećuje prikazu života i uloga žena u vikinškom društvu onakvoga kakav se može iščitati iz činjenica koje nam pružaju razni izvori i literatura pisana na temelju istih, nije potrebno pretjerano naglašavati koliko je zabrinjavajuće da se u popularnoj kulturi počinje formirati interpretacija njihovog života koja uvelike odskače od istine. Svakako je ta moderna percepcija vikinških žena mnogo smjelija, zanimljivija i odvažnija od onoga što se u zbilji odvijalo u srednjovjekovnoj Skandinaviji.

¹⁴³ Primjerice: <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/religion-magic-death-and-rituals/a-seeress-from-fyrkat/>, Archaeodeath, <https://howardwilliamsblog.wordpress.com/about/> ... (stranice posjećene 26. 5. 2021.)

¹⁴⁴ Primjerice: Octavia Randolph, *Women's Legal Rights in 9th Century England and Scandinavia: Why (Almost) Everything You Think You Know is Wrong*, <https://octavia.net/dragon-con-womens-legal-rights-in-9th-century-england-and-scandinavia/>, History Extra, *Viking women: at home and at war*, <https://www.historyextra.com/period/viking/vikings-women-home-matriarchs-traders-artisans/>, Ancient Origins, <https://www.ancient-origins.net/> ... (stranice posjećene 27. 5. 2021.)

5. Zaključak

Zaključno, valja reći da se percepcija života vikinškodobnih žena uistinu počela mijenjati u odnosu na ono što se o tome prije desetak godina znalo i vjerovalo u javnosti i javnoj historiji. Međutim, nije svaki aspekt života vikinškodobne žene krivo percipiran u modernim medijima, kao ni u književnim i filmskim ostvarenjima. Primjerice, svakodnevni život vrlo je vjerno i autentično prikazan u svim medijima kojih sam se dotakla u pisanju ovoga rada, kao i njihova ritualna uloga. Vikinškodobne žene zaista jesu bile prije svega supruge, majke i voditeljice kućanstva, a samo možda i samo rijetke su bile više od toga, a takva se interpretacija tog dijela njihova života prikazuje i u književnosti, i u kinematografiji i na Internetu, pa je utješno da taj najvažniji aspekt njihova života nije moguće pogrešno percipirati. S druge strane, izvori koji spominju volve i proroke u vikinško doba većinom spominju ženska imena, čega se drže i moderni proizvodi medija, televizijske serije, romani i slično. S druge strane, jasno je da vikinškodobne žene koje su u vikinškom društvu imale status volvi nisu imale magične moći kao što se prikazuje u romanima i serijama, no smatram da takav prikaz proročica neće navesti prosječnoga čovjeka da povjeruje da su ih one zbilja posjedovale, te da je smo po sebi jasno da je to zamišljeno tako zbog napetosti i zanimljivosti same radnje. Ovdje ponovno zaključujem kako je percepcija ove uloge vikinškodobne žene točna, ako ne potpuno, onda gotovo potpuno. Međutim, najproblematičniji aspekt života vikinškodobne žene koji je izuzetno krivo percipiran u današnje vrijeme jesu ratništvo i kolonizacija. Iz televizijskih se serija, filmova, stripova i romana neprestano iščitava da su ta dva aspekta života bili normalni kako za muškarce, tako i za žene, a posljedično se sve više počinje isticati ravnopravnost vikinškodobnih žena i muškaraca, koja u realnosti nije postojala. Zbog čega je to tako, nije sasvim jasno. Možda zbog slučaja ratnice iz Birke, možda zbog iznenadnog interesa javnosti za nordijsku mitologiju i vikinšku kulturu, a možda jednostavno zbog razvoja feminističke teorije. Je li moguće da je postojalo nekoliko žena ratnica u čitavom vremenskom razdoblju koje nazivamo vikinškim dobom, smatram da jest. Arogantno je pretpostaviti da nije postojala niti jedna jedina žena koja se okušala u borbi, pa možda čak i uspjela steći status ratnice. Međutim, kod razmišljanja o ovome treba biti izuzetno oprezan, kao što je to Giles Kristian, i naglasiti da za to ne postoji apsolutan dokaz, a ako se on jednoga dana i pronađe, to će i dalje vjerojatno vrijediti samo za malu skupinu žena na vrlo velikom geografskom području kroz relativno dug vremenski period. Stoga je pogrešno reći da su vikinškodobne žene

mogle biti ratnice. Smatram da to nije bilo moguće generalno, ali ostavljam mogućnost da je postojala poneka takva žena. Što se tiče kolonizacije, ponovno nailazimo na problematičnu modernu percepciju budući da se taj aspekt života vikinškodobne žene interpretira kao normalan i svakodnevan čin za muškarce i žene u vikinškom društvu, što nije bilo tako. Izvori jasno daju do znanja da se u istraživačke i pljačkaške pohode odlazilo bez žena, staraca i djece, osim možda nekoliko iznimaka, a ostatak obitelji se dovodio kada bi se osigurala zemlja i miran pristup zemljištima na kojima bi se gradile kuće i farme i započinjao nov život. Dakle, percepcija vikinškodobne žene kao neustrašive ratnice ravnopravne muškarcima i kolonizatorice koja odlazi u istraživačke pohode pogrešna je, kinematizirana i preuveličana, najblaže rečeno. Kakva će percepcija života vikinškodobne žene biti za idućih desetak godina tek ćemo vidjeti, no nadam se da će se i ova dva problematična aspekta ispraviti i razjasniti novim istraživanjima i dokazima. Dotad valja biti zadovoljan što je barem dio njihovih života prikazan koliko-toliko autentično u odnosu na izvore i da popularna kultura ipak nije mogla u potpunosti izbrisati povijesne činjenice i izvore iz svoje percepcije života žene koja je živjela u vikinškom društvu.

6. Literatura

6.1. PRIMARNI IZVORI:

1. Kristian, G., *Bog osvete, saga o Vikinzima*, Zagreb, Znanje, 2015.
2. Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum/The history of the Danes*, Vol. I, Friis-Jensen, K. (ur), Fisher, P. (prev.), Oxford, Clarendon Press, 2015.
3. *Voluspa / The Seeress's Prophecy*, u: *The Poetic Edda*, Larrington, C. (prev.), Oxford, Oxford University Press, 2014., str. 3-12.

6.2. SEKUNDARNI IZVORI:

1. Ambrosiani, Björn, *Birka*; u: Brink, Stefan – Price, Neil (ur.), *The Viking World*, London – New York, Routledge, 2008., str. 94-99.
2. Basdeo, S., *The Once and Future Viking, The Popularity of Ragnar Loðbrók in the 18th Century*, u: Hardwick, Paul – Lister, Kate (ur.), *Vikings and the Vikings, Essays on Television's History Channel Series*, Jefferson, McFarland & Company, 2019. str. 7-17.
3. Bek-Pedersen, Karen, *Nornir in Old Norse Mythology*, MA Thesis, Edinburgh, The University of Edinburgh, 2007.
4. Brink, Stefan – Price, Neil (ur.), *The Viking World*, London – New York, Routledge, 2008.
5. Céspedes González, L., *Motherhood in Vikings*, u: Hardwick, Paul – Lister, Kate (ur.), *Vikings and the Vikings, Essays on Television's History Channel Series*, Jefferson, McFarland & Company, str. 93-109.
6. Gardęła, Leszek, *Warrior-women in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study*, *Analecta Archaeologica Ressoviensia*, vol. 8, 2013., str. 273-314.
7. Hedenstierna-Jonson, Charlotte - Price, Neil et al., *A female Viking warrior confirmed by genomics*, *American Journal of Physical Anthropology*, 164/4, 2017., str. 853-860.

8. Holcomb, Kendall M., *Pulling the Strings: The Influential Power of Women in Viking Age Iceland*, MA Thesis, Monmouth, Western Oregon University, Department of History, 2015.
9. Jesch, Judith, *Women in the Viking age*, Woodbridge, Boydell Press, 2001.
10. Jochens, Jenny, *Women in Old Norse Society*, New York, Cornell University Press, 1995.
11. Källén, Anna et al., *Archaeogenetics in Popular Media, Contemporary Implications of Ancient DNA*, Current Swedish Archaeology, vol. 27, 2019., str 69-91.
12. Magnúsdóttir, Auður G., *Women and sexual politics*, u: Brink, Stefan – Price, Neil (ur.), *The Viking World*, London – New York, Routledge, 2008., str. 40-48.
13. McLeod, Shane, *Shieldmaidens in Anglo-Saxon England, Historical Possibility or Wishful Thinking?*, u: Hardwick, Paul – Lister, Kate (ur.), *Vikings and the Vikings, Essays on Television's History Channel Series*, Jefferson, McFarland & Company, 2019., str. 77-89.
14. Munch, Peter Andreas, *Nordijska mitologija*, Cid-Nova d.o.o., Zagreb, Biblioteka Mitologica, 2015.
15. Price, Neil, *Sorcery and Circumpolar Traditions in Old Norse Belief*, u: Brink, Stefan – Price, Neil (ur.), *The Viking World*, London – New York, Routledge, 2008., str. 244-248.
16. Price, Neil et al., *Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj.581*, *Antiquity*, 93/367, 2019., str. 181-198.

6.3. INTERNETSKI IZVORI:

1. Ancient Origins, <https://www.ancient-origins.net/> (stranica posjećena 27. 5. 2021.)
2. Archaeodeath, <https://howardwilliamsblog.wordpress.com/about/> (stranica posjećena 27. 5. 2021.)
3. BBC History, *Viking Women*, http://www.bbc.co.uk/history/ancient/vikings/women_01.shtml (stranica posjećena 29. 11. 2020.)

4. Britannica, *Domesday Book*, <https://www.britannica.com/topic/Domesday-Book>
(stranica posjećena 21. 1. 2021.)
5. Express, *Epsko otkriće: Moćni vikinški vođa ratnika je žena!*,
<https://express.24sata.hr/life/epsko-otkrice-mocni-vikinski-vo-a-ratnika-je-zena-12135>
(stranica posjećena 16. 3. 2021.)
6. Geek.hr, *Konačno imamo dokaz: Vikinške žene bile su ratnice*,
<https://geek.hr/znanost/clanak/konacno-imamo-dokaz-vikinske-zene-bile-su-ratnice/>
(stranica posjećena 16. 3. 2021.)
7. History Extra, *Viking women: at home and at war*,
<https://www.historyextra.com/period/viking/vikings-women-home-matriarchs-traders-artisans/> (stranica posjećena 27. 5. 2021.)
8. Imdb, *Alyssa Sutherland*, <https://www.imdb.com/name/nm1451415/> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)
9. Imdb, *Katheryn Winnick*, https://www.imdb.com/name/nm0935395/?ref=ttfc_fc_cl_t
(stranica posjećena 25. 1. 2021.)
10. Imdb, *Vikinzi*, <https://www.imdb.com/title/tt2306299/> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)
11. Imdb, *Vikinzi: full cast and crew*,
https://www.imdb.com/title/tt2306299/fullcredits?ref=tt_q1_1 (stranica posjećena 25. 1. 2021.)
12. Livescience, *Yes, That Viking Warrior Buried with Weapons Really Was a Woman*,
<https://www.livescience.com/64816-woman-viking-warrior-burial.html> (stranica posjećena 3. 11. 2020.)
13. National Geographic, *Famous Viking Warrior Was a Woman, DNA Reveals*,
<https://www.nationalgeographic.com/news/2017/09/viking-warrior-woman-archaeology-spd/>
(stranica posjećena 13. 11. 2020.)

14. National Museum of Denmark, *A seeres from Fyrkat?*, <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/religion-magic-death-and-rituals/a-seeress-from-fyrkat/> (stranica posjećena 19. 11. 2020.)
15. National Museum of Denmark, *The seeresses of the Viking period*, <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/religion-magic-death-and-rituals/viking-seeresses/> (stranica posjećena 19. 11. 2020.)
16. Norse and Viking Ramblings, *Let's Debate Female Viking Warriors Yet Again*, <http://norseandviking.blogspot.com/2017/09/lets-debate-female-viking-warriors-yet.html> (stranica posjećena 15. 11. 2020.)
17. Octavia Randolph, *Women's Legal Rights in 9th Century England and Scandinavia: Why (Almost) Everything You Think You Know is Wrong*, <https://octavia.net/dragon-con-womens-legal-rights-in-9th-century-england-and-scandinavia/> (stranica posjećena 27. 5. 2021.)
18. Wiktionary, *seiðr*, <https://en.wiktionary.org/wiki/sei%C3%B0r> (stranica posjećena 20. 11. 2020.)
19. Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, *The Anglo-Saxon Chronicle: Ninth Century*, <https://avalon.law.yale.edu/medieval/ang09.asp> (stranica posjećena 9. 6. 2021.)
20. 24 sata, *Vikinške žene u Skandinaviji su bile ravnopravne s muškarcima*, <https://www.24sata.hr/lifestyle/vikinske-zene-u-skandinaviji-su-bile-ravnopravne-s-muskarcima-728368> (stranica posjećena 16. 3. 2021.)

7. Popis slika

Slika 1: *Kamen s runskim zapisom iz Hassmyre u Švedskoj*, fotografija preuzeta iz: Jesch, *Women in the Viking age*, str. 64.

Slika 2: *Vikinške žene kod kuće*, <https://www.historyextra.com/period/viking/vikings-women-home-matriarchs-traders-artisans/> (stranica posjećena 3. 12. 2020.)

Slika 3: *Stranica iz Knjige sudnjega dana za Warwickshire, uključujući popis za Birmingham*, fotografija preuzeta s: https://en.wikipedia.org/wiki/William_the_Conqueror#Domesday_Book (stranica posjećena 9. 12. 2020.)

Slika 4: *Stranica iz Knjige o Islandanima, kopija iz 1651. godine*, fotografija preuzeta s: <https://twitter.com/hashtag/islendingab%C3%B3k> (stranica posjećena 9. 12. 2020.)

Slika 5: *Stranica iz Knjige o doseljenicima*, fotografija preuzeta s: <https://imgur.com/a3W9ELR> (stranica posjećena 10. 12. 2020.)

Slika 6: *Crtež runskog zapisa na kamenu pronađenog u mjestu Hillersjö, Uppland*, slika preuzeta s: <https://octavia.net/dragon-con-womens-legal-rights-in-9th-century-england-and-scandinavia/> (stranica posjećena 8. 12. 2020.)

Slika 7: *Lokacija mjesta Gerdrup u Danskoj*, slika preuzeta iz: Frei, Karin Margarita et al., *Mapping human mobility during the third and second millennia BC in present-day Denmark*, PLoS ONE, 14/8, 2019., str. 1-22, str. 3.

Slika 8: *Fotografije groba iz Gerdrupa. 1 i 2 - željezni nož, 3 - kutijica za igle od kostiju, 4 – dijelovi tijela ovce, 5 – koplje*, fotografija preuzeta iz: Gardela, *Warrior-women*, str. 281.

Slika 9: *Lokacija mjesta Trekroner u Danskoj*, slika preuzeta s: <https://www.pinterest.de/pin/31243791151043562/visual-search/?x=15&y=10&w=539&h=365&cropSource=6> (stranica posjećena 19. 11. 2020.)

Slika 10: *Umjetnička rekonstrukcija groba A505 iz Trekroner-Grydehøja, Danska*, slika preuzeta iz: Gardela, *Warrior-women*, str. 283.

Slika 11: *Brončano koplje / štap iz groba A505 iz Trekroner-Grydehøja, Danska*, fotografija preuzeta iz: Gardela, *Warrior-women*, str. 285.

Slika 12: Rekonstrukcija groba proročice iz Fyrkata, slika preuzeta s:

<https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/religion-magic-death-and-rituals/a-seeress-from-fyrkat/> (stranica posjećena 19. 11. 2020.)

Slika 13: Lokacija mjesta Larvik u Norveškoj, slika preuzeta s:

<https://www.traildino.com/trace/continents-Europe/countries-Norway/regions-Vestfold> (stranica posjećena 19. 11. 2020.)

Slika 14: Lokacija otoka Björkö u Švedskoj, slika preuzeta s:

Slika 15: Plan grobnice Bj. 581, slika preuzeta iz: Price et al., *Viking warrior women*, str. 185.

Slika 16: Rekonstrukcija sadržaja grobnice Bj. 581 neposredno nakon pogrebnog obreda, slika preuzeta iz: Price et al., *Viking warrior women*, str. 185.

Slika 17: Oružje pronađeno u grobnici Bj. 581: mač, sjekira, bojni nož, dva koplja, dva štita i dvadeset i pet strijela koje su služile za probijanje oklopa, fotografija preuzeta iz: Price et al., *Viking warrior women*, str. 187.

Slika 18: Figurice za igru pronađene u grobnici Bj. 581, fotografija preuzeta iz: Price et al., *Viking warrior women*, str. 188.

Slika 19: Lagertha, scena iz serije Vikinzi, fotografija preuzeta s:

<https://vikings.fandom.com/wiki/Lagertha> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

Slika 20: Ragnar i Lagertha, scena iz serije Vikinzi, fotografija preuzeta s: <https://cartermatt-bgmyzuaraspknxgxbns.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2015/10/vikings.jpg> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

Slika 21. Aslaug i sin Ivar Bez Kostiju, scena iz serije Vikinzi, fotografija preuzeta s: <https://weheartit.com/entry/179135188> (stranica posjećena 25. 1. 2021.)

Slika 22. Borunn, scena iz serije Vikinzi, fotografija preuzeta s: <https://www.pinterest.com/pin/459930180690261684/> (stranica posjećena 26. 1. 2021.)

Slika 23. Scena pripreme za bitku iz serije Vikinzi u kojoj vidimo više žena nego muškaraca, scena iz serije Vikinzi, fotografija preuzeta s: <https://www.impulsegamer.com/vikings-season-4-volume-1-blu-ray-review/> (stranica posjećena 26. 1. 2021.)

Slika 24. *Lagertha i ostale „djeve-štitonoše“ u bitci, scena iz serije Vikinzi*, fotografija preuzeta s: <https://www.history.co.uk/shows/the-real-vikings/articles/the-three-greatest-viking-battles> (stranica posjećena 26. 1. 2021.)

Slika 25. *Vikinzi i vikinške žene u istraživačko-pljačkaškom pohodu, scena iz serije Vikinzi*, fotografija preuzeta s: <https://www.christiantoday.com/article/vikings-season-4-spoilers-katheryn-winnick-teases-more-battle-scenes-for-season-5/97122.htm> (stranica posjećena 26. 1. 2021.)

Slika 26. *„Andeo smrti“ izvodi obred svojevoljnog žrtvovanja ropkinje, scena iz serije Vikinzi*, fotografija preuzeta s: <https://www.pinterest.com/pin/484699978627218484/> (stranica posjećena 26. 2. 2021.)

Slika 27. *„Andeo smrti“ koji odabire koga će poslati u Valhallu, scena iz serije Vikinzi*, fotografija preuzeta s: <https://metro.co.uk/2019/11/07/angel-death-descends-vikings-season-6-trailer-introduces-new-character-11055150/> (stranica posjećena 26. 2. 2021.)

Slike 28. i 29. *Lagertha izvodi obred žrtvovanja božici Freyji na početku sjetve, scene iz serije Vikinzi*, fotografije preuzete s: https://www.google.hr/search?q=lagertha+blood+sacrifice&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwj8sWJs8HvAhUMvRQKHc3UCsEQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1360&bih=654 (stranica posjećena 3. 3. 2021.)

Slike 30. i 31. *Lagertha izvodi obred žrtvovanja ljudske žrtve, scene iz serije Vikinzi*, fotografije preuzete s: <https://www.pinterest.com/pin/385128205637989925/> (stranica posjećena 3. 3. 2021.)